

ØF-Rapport nr 13/2009

Innlandets posisjon og rolle i norsk petroleumsvirksomhet

Trond Nilsen, PhD

2009

Østlandsforskning

Østlandsforskning er et forskningsinstitutt som ble etablert i 1984 med fylkeskommunene og høgstyrene/de regionale høgstyrene i fylkene Oppland, Hedmark og Buskerud som stiftere i samarbeid med Kommunaldepartementet.

Østlandsforskning er lokalisert i høgstymiljøet på Lillehammer og har i tillegg kontorer i Hamar. Instituttet driver anvendt, tverrfaglig og problemorientert forskning og utvikling.

Østlandsforskning er orientert mot en bred og sammensatt gruppe brukere. Den faglige virksomheten er konsentrert om to områder:

Næringsliv og regional utvikling
Velferd, organisasjon og kommunikasjon

Østlandsforskningens viktigste oppdragsgivere er departement, fylkeskommuner, kommuner, statlige etater, råd og utvalg, Norges forskningsråd, næringslivet og bransjeorganisasjoner.

Østlandsforskning har samarbeidsavtaler med Høgskolen i Lillehammer, Høgskolen i Hedmark og Norsk institutt for naturforskning. Denne kunnskapsressursen utnyttes til beste for alle parter.

ØF-Rapport nr 13/2009

**Innlandets posisjon og rolle i norsk
petroleumsvirksomhet**

av

Trond Nilsen

Tittel: Innlandets posisjon og rolle i norsk petroleumsvirksomhet

Forfattere: Trond nilsen

ØF-rapport nr.: 13/2009

ISBN nr.: 978-82-7356-657-7

ISSN nr.: 0809-1617

Prosjektnummer:

Prosjektnavn: Olje og gass Innlandet

Oppdragsgiver: Olje- og Energidepartementet, Oljeindustriens Landsforening

Prosjektleder: Trond Nilsen

Referat: I rapporten gis en oversikt over bedrifter i Hedmark og Oppland som har vært leverandører i petroleumssektoren. Datagrunnlaget for undersøkelsen er hentet fra foreliggende studier samt opplysninger fra lokale og regionale ressurspersoner. Hovedfunnet er at relativt få bedrifter i de to fylkene har hatt en dominerende markedsandel rettet mot olje- og gassektoren. Rapporten drøfter videre viktige betingelser for involvering med sektoren for bedrifter som ikke har vært leverandører tidligere. Deretter diskuteres utsiktene for økte leveranser for bedrifter fra Hedmark og Oppland gjennom et nettverksbasert samarbeid hvor bedrifter i fellesskap arbeider for å øke sine markedsandeler i sektoren.

Sammendrag: Norsk og engelsk

Emneord: Olje- og gass, ringvirkninger, Innlandet, politikk, leveranser, effekter, marked.

Key words:

Dato: November 2009

Antall sider: 52

Pris: Kr 120,-

Utgiver:

Østlandsforskning
Postboks 223
N-2601 Lillehammer
Tlf. 61265700
Telefaks 61254165
e-mail: post@lfk.no
<http://www.ostforsk.no>

Dette eksemplar er fremstilt etter KOPINOR, Stenergate 1 0050 Oslo 1. Ytterligere eksemplarframstilling uten avtale og i strid med åndsverkloven er straffbart og kan medføre erstatningsansvar.

Innhold

Forord.....	7
1. Innledning.....	7
1.1 Rapportens oppbygging.....	7
1.2 Ringvirkninger av petroleumsvirksomhet	8
1.3 Historisk utvikling fram til i dag.....	9
2. Faglige perspektiver og definisjon av petroleumsrettet næringsliv.....	11
2.1 Definisjoner	11
2.2 Koplinger mellom selskaper og lokale/regionale bedrifter	13
2.3 Forflyttingsperspektivet	14
2.4 Path-dependence eller Path-creation?	15
2.5 Regionen som arena eller aktør?	16
3. Tidligere studier.....	19
4. Politikken i norsk petroleumsnæring	23
5. Utvalg og metode i undersøkelsen.....	27
6. Sysselsatte i Hedmark og Oppland etter næring.....	29
7. Innlandets posisjon i norsk petroleumsnæring.....	33
8. Bedriftene i Hedmark og Oppland sine leveranser	37
8.1 Hedmark	37
8.2 Oppland	38
9. Usikkert kunnskapsgrunnlag om leveranser	41
10. Hva skaper lokale og regionale effekter?	43
11. Viktige muligheter og barrierer for Innlandet som petroleumsregion	45
11.1 Usikkerhet om kompetansegrunnlaget i bedriftene	46
11.2 Usikkerhet i markedet	46
12. Oppsummering.....	49
12.1 Veien videre for Innlandet.....	50

Forord

Da petroleumsindustrien ble etablert i Norge på slutten av 1960-tallet trakk Stortinget opp en målsetting som understreket at alle landets regioner skulle få ta del i oljerikdommene i form av økt aktivitet på land og til havs. Denne målsettingen har vært vanskelig å realisere av mange årsaker. Blant annet har letepolitikk, spesialavtaler med spesielle deler av leverandørindustrien, markedshensyn og lokaliseringpolitikk, bidratt til å framskyve en sterk maritim klynge på kysten av Sør- og Vestlandet. De senere år har imidlertid flere av landets regioner fått sterkere og mer konsentrerte leverandørmiljøer til sin region. Likevel har den regionale ubalansen blitt befestet og dette preger i dag norsk olje- og gassektor.

Over flere år har Hedmark og Oppland blitt sett på som den siste gjenværende regionen med liten involvering med olje- og gassnæringen. Dersom man summerer opp initiativ rettet mot oljeindustrien fra regionen de siste ti årene, synes det som om regionale myndigheter, bedrifter og offentlige aktører i Innlandet har slått seg til ro med denne beskrivelsen. Unntaket er tre petroleumskonferanser som OLF, Oljedirektoratet, noen få bedrifter i regionen og Norsk Petroleumforening har stått for. Hovedinntrykket er likevel at de fleste bedriftene i Innlandet har manglet strategi til å gjøre framstøt mot en global og kompetansekrevede petroleumsnæring.

For å bøte på denne situasjonen etablerte *Leverandørnettverket Olje- og gass (LOG)* i 2004 et samarbeidsforum for bedrifter på Østlandet som ville arbeide for å komme i inngripen med leveranser til petroleumssektoren.¹ Flere bedrifter fra Innlandet registrerte seg som medlemmer. Målsettingen med dette nettverket var å få til koplinger mellom regional industri og oljeselskaper for å bidra til større leveranser fra bedrifter på Østlandet. I 2009 er gjennomgangstonen at arbeidet i nettverket i liten grad har møtt behovene fra bedrifter i Hedmark og Oppland. Det er uklart for oss hvilke konkrete behov som har vært fremmet av bedriftene. Dette bekreftes delvis av LOG-nettverket som understreker at koplingene ikke automatisk skjer når bedriften tegner medlemskap i nettverket, men at bedriftene, uansett regiontilhørighet, må arbeide aktivt for å oppnå kontakt og koplinger til industrien.

I forlengelsen av arbeidet med LOG Øst har TotAl-gruppen og NHO Innlandet tatt initiativ til å igangsette et nettverksarbeid som tar sikte på å styrke enkeltbedrifters posisjon i petroleumsnæringen. Arbeidet har pågått over 4-5 måneder og med forankring i flere bedrifter i Oppland og Hedmark har det blitt søkt om forprosjektmidler hos Innovasjon Norge for å teste ut muligheten for å etablere et hovedprosjekt med grunnlag i et ønske om sterkere involvering i olje- og gassnæringen. Forprosjektet ble innvilget økonomisk støtte i august 2009.

¹ LOG er et bransjenettverk for bedrifter som ønsker leveranser til olje og gassektoren.

For å stå bedre rustet i et slikt arbeid har TotAl-gruppen og NHO Innlandet definert et ønske om mer kunnskap om den gjeldende "status" i Innlandets bedrifter rettet mot olje og gassindustrien i Norge. Undersøkelsen tar sikte på å svare på et slikt behov. Rapporten er utarbeidet innenfor en kostnadsramme på 100.000,- og er finansiert med 50.000 av Oljeindustriens Landsforening (OLF) og tilsvarende fra Olje- og Energidepartementet (OED). Videre inngår undersøkelsen som en sentral del i forprosjektet "Olje og gass Innlandet".

Rapportens forfatter står ansvarlig for innholdet.

1. Innledning

De siste to årene har det i skjæringsfeltet mellom marked og politikk oppstått situasjoner som har skapt et grunnlag for å undersøke Innlandet sin posisjon i norsk petroleumsvirksomhet. Det første utgangspunktet skapes av markedet, nærmere bestemt finanskrisen og et behov for å skape ny aktivitet og næringsutvikling i regionen. Hedmark og Oppland² er gjennom sin næringsstruktur relativt lite sårbar for slike konjunktursvingninger, men det finnes noen regioner og næringsmiljøer som er svært utsatte. Det gjelder i særlig grad Raufoss med sitt aluminiumsmiljø og produksjonsklynge innenfor bil- og metallnæringer. Dette er en klassisk eksportsektor som i stor grad er blitt rammet av manglende etterspørsel i markedet. Det andre utgangspunktet handler om et overordnet mål for regjeringen at hele landet skal få nytte godt av olje- og gassvirksomheten. Dersom man ser bort fra de regionale overføringene over statsbudsjettet, er Innlandet uten sammenlikning den regionen som i 2009 har evnet å skape minst ut av petroleumsrikdommene i landet, både sett fra et sysselsettings- og et leverandørperspektiv. Dette åpner opp for et forbedringspotensial. Det tredje utgangspunktet er at regjeringen legger sterk vekt på at ny olje og gassaktivitet skal danne grunnlag for ringvirkninger i områder av landet som ikke har sterke petroleumskonsentrasjoner fra før. Dette har blant annet kommet fram i nordområdesatsingen og i utarbeiding av ny veileder for PUD³ og PAD⁴ fra 2009. I denne sammenhengen kan Innlandets posisjon styrkes.

Hva er situasjonen for bedriftene i Innlandet når det gjelder koplinger mot Norges eksportledende næring? I denne rapporten skal Østlandsforskning kartlegge de bedriftene som er i leverandørposisjon til nasjonal olje og gassindustri, samt plassere Innlandet i relasjon til sysselsatte i denne sektoren. Denne kartleggingen gjøres som et ledd i forprosjektet "Olje og gass Innlandet" hvor flere parter i Innlandet har tatt et initiativ for å dokumentere hvilke bedrifter og miljøer som har vært aktive rettet mot olje og gassindustrien i Norge.

1.1 Rapportens oppbygging

Denne rapporten er bygget opp av tolv kapitler. Det første kapitlet drøfter innholdet i begrepet om ringvirkninger av petroleumsvirksomheten, viser noe av bredden i begrepet og vektlegger hvilke sider av begrepet rapporten skal gå nærmere inn på. I dette kapitlet skisseres også den historiske utviklingen i kortform. Kapittel to dreier seg rundt definisjoner av petroleumsrettet leverandørvirksomhet og lanserer samtidig ulike faglige perspektiver som kan bidra til at vi forstår

² De to fylkene blir heretter betegnet som "Innlandet".

³ Plan for utbygging og drift

⁴ Plan for anlegg og drift

møtet mellom en global oljeindustri og en periferiregion på en bedre måte. Kapittel tre gir en kort introduksjon til hvilke studier som tidligere har vært gjort av regionale sider ved norsk petroleumsvirksomhet. Kapittel fire presenterer de grove trekkene i politikken som har vært ført i et forsøk på å styre nasjonal petroleumsvirksomhet. Kapittel fem beskriver hvilke framgangsmåter som rapporten bygger på, og gir et bilde av hvilke datakilder som ligger til grunn. Kapittel seks handler om de to regionene som står i fokus, Hedmark og Oppland. Kapittel syv går nærmere inn på Innlandets posisjon knyttet til sysselsatte i olje og gassindustrien på nasjonalt nivå. Dette følges opp av kapittel åtte som går nærmere inn på bedriftene med leveranser til sektoren, samt en kort presentasjon av innholdet i disse leveransene. Kapittel ni handler om kunnskapsgrunnlaget som ligger til grunn for denne oversikten, mens kapittel ti går nærmere inn på hvilke faktorer som faktisk skaper ringvirkninger for en region. Kapittel elleve handler videre om viktige barrierer og muligheter for Innlandet som en framtidig aktør i nasjonal petroleumsvirksomhet. Kapittel 12 oppsummerer de viktigste funnene i rapporten, og peker samtidig framover med tanke på eksisterende initiativ i næringslivet i Innlandet som kan være med å endre de etablerte territoriale mønstrene i den nasjonale petroleumsvirksomheten.

1.2 Ringvirkninger av petroleumsvirksomhet

Konsekvenser av petroleumsvirksomhet for regioner er et sammensatt tema. En dimensjon ved konsekvenser er de direkte økonomiske overføringer over statsbudsjettet som kommer fra nasjonal petroleumsvirksomhet. En annen dimensjon er ringvirkninger av petroleumsvirksomhet slik det oppstår når et selskap kjøper varer og tjenester. En tredje dimensjon er indirekte aktivitet som skapes i kjølvannet av et petroleumsvirksomhets etablering i en region. Eksempler på dette kan være eiendomsbeskatning som går inn på inntektssiden i kommunekassen, eller igangsatte initiativ som følger i sporene av en slik etablering. En fjerde dimensjon er økt lokal forurensning, økt trafikk og byggeaktivitet for "mottaker-regioner" som blir arena for utbyggingsprosjekter. En femte dimensjon er effektene for den regionale økonomien: Oppstår fortregninger av eksisterende virksomheter eller utvikles "enklaver" hvor regionen isoleres fra omkringliggende regioner? I denne rapporten konsentrerer vi oss om den andre dimensjonen, nemlig ringvirkninger av petroleumsvirksomhet. Vi diskuterer ikke ringvirkninger i bred forstand, men holder oss til bedrifters leveranser av varer og tjenester til utbyggings- og driftsprosjekter i olje- og gassnæringen.

Dette gjøres med utgangspunkt i at ringvirkninger er styrt av markedsimpulser og etterspørsel fra multinasjonale aktører med strenge krav til kompetanse, kapasitet, kvalitetsstyring og HMS. En annen viktig kontekstuell faktor ved leveranser til store internasjonale selskaper er deres mobilitet: De beveger seg raskt over geografiske avstander og opererer med egne nettverk av underleverandører og rammekontrakter som de ofte har med seg når de ankommer et nytt utbyggingsprosjekt. Den geografiske mobiliteten innebærer at terskelen for å involvere seg i denne næringen kan være høy for en lokal bedrift som vanligvis opererer i andre markeder. Et eksempel er at kravene til dokumentasjon er meget omfattende. Oppdragene i næringen settes kontinuerlig ut på anbud i sterk konkurranse med internasjonale og nasjonale aktører. Basert på denne bakgrunnen er det spesielt interessant å undersøke i hvilken grad Innlandet har et næringsliv som er "oppgradert" til å møte konkurransen innenfor petroleumsvirksomheten.

Hva foreligger av eksisterende kunnskap om ringvirkninger slik situasjonen er i dag? I en kartlegging av det eksisterende kunnskapsgrunnlaget om ringvirkninger som ble utført i 2007, ble det trukket fram at man vet for lite om eksisterende utbyggingsprosjekter og hvordan de har preget utbyggingsregionene (Eikeland, Hervik og Arbo, 2007). Det er få utbyggingsprosjekt som har vært studert i detalj, og det er i hovedsak utbyggingsprosjektet som har vært studert, mens driftsfasen har vært sett bort fra (2007:69). Det er et viktig funn siden driftsfasen varer mye lenger enn utbyggingsfasen og her kan de regionale bedriftene oppnå langsiktige leveranseavtaler med driftsselskapene.

1.3 Historisk utvikling fram til i dag

Da olje og gassvirksomheten for alvor fikk sitt fotfeste i Norge på slutten av 1960-tallet, var det britiske og amerikanske aktører som lå fremst i utviklingen av teknologi for å hente opp ressursene fra havbunnen. Norsk olje og gassnæring var i denne perioden helt i oppstartsfasen. Det var ikke etablert en satsing på norsk olje- og gasskompetanse, Norge hadde ingen egne oljeselskap og det ble heller ikke satset spesielt på teknologi. Viktigst av alt var imidlertid at det manglet et forvaltnings- og reguleringsystem som kunne ivareta infrastrukturen som inntoget av de utenlandske aktørene representerte.

Utover 1970-tallet ble det tydeligere og tydeligere for norske myndigheter at et slikt system for ivaretagelse og kontroll av ressursene på norsk sokkel, måtte etableres relativt raskt for å møte de multinasjonale selskapene. På den ene siden sto utenlandske selskaper klare til å lete etter ressurser og på den andre siden sto norske myndigheter uten et system for å regulere denne etterspørselen. Etter opprettelsen av et oljekontor i forvaltningen ble det imidlertid høyere tempo på arbeidet. Det ble igangsatt et system for å ivareta tildelingen av letearealer basert på et ønske om å regulere aktiviteten på norsk sokkel. Konsesjonssystemet ble etablert og tildelingen av de første leteblokkene fant sted.

Etter hvert ble myndighetene klar over hvilke enorme ressurser som kunne ligge under havbunnen i Nordsjøen. Det ble relativt raskt utarbeidet retningslinjer for å ivareta de nasjonale hensynene basert på de forventningene som ble stilt til norsk sokkel. De ti oljebud fra 1972 ble vedtatt av Stortinget og disse retningslinjene skulle vise seg å bli helt sentrale for den kommende forvaltning av norsk petroleumsnæring. Det viktigste innholdet i disse oljebudene handlet om norske myndigheters ønske om å kontrollere ressursene selv, og ikke minst, viljen til å etablere norsk kompetanse og kunnskaper slik at norsk næringsliv fikk ta del i verdiskapingen av ressursene. Hovedinnholdet i retningslinjene skulle vise seg å legge viktige premisser for norsk petroleumspolitik i de kommende årtier.

Et viktig redskap for å skaffe seg kontroll over ressursene og utvikling av nasjonal industri, ble opprettelsen av statens eget oljeselskap, Statoil i 1972. Oljeselskapet var heleid av den norske stat. Denne beslutningen skulle vise seg å bli helt avgjørende for framveksten av oljenasjonen Norge i dag. Med Statoil fikk myndighetene dannet grunnlag for en proteksjonistisk politikk hvor hovedinnholdet var å sikre nasjonal kontroll over ressursene, men også nasjonal oppbygging av en leverandørindustri som kunne serve Statoil i utbyggingsprosjekter til havs. En interessant kuriositet er sammenlikningen med Danmark: De valgte en annen modell hvor man ikke etablerte et statlig oljeselskap.

Den enorme veksten som dette medførte skapte mange sysselsatte som arbeidet direkte med norsk olje og gassvirksomhet, og dertil flere som arbeidet i randsonen til industrien.⁵ Den regionale fordelingen av sysselsatte viser i 2009 størst opphopning langs Vestkysten av Norge, med vekt på Stavanger og Bergen. Her er de største selskapene og leverandørindustriens hovedaktører etablert. Midt-Norge og Møre og Romsdal har et sterkt økende aktivitetsnivå, og Oslo har en sterk konsentrasjon av ingeniørmiljøer knyttet til næringen. Nord-Norge ser foreløpig ikke ut til å få det store løftet når det gjelder sysselsetting, men aktivitetsnivået er økende og med økningen følger det flere sysselsatte. Men jo lenger nord man beveger seg, jo mindre opphopninger av leverandører finnes.

Sysselsettingsnivået i norske regioner er kun en av flere parameter for å se effektene av norsk petroleumsvirksomhet på et overordnet nivå. Norge har opparbeidet seg en høykompetent og nasjonal leverandørindustri som er i verdenstoppen på utvikling av systemer som brukes av internasjonale oljeselskaper. Velferdssystemet vårt er bygd opp av rikdommen fra oljeinntektene. Og sist, men ikke minst, noen av de viktigste innovasjonene i norsk næringsliv er kommet som en følge av forskning og utvikling i olje- og gassnæringen. Alt i alt har norsk petroleumsnæring vært en stor suksess for landet som helhet. Ut av denne beskrivelsen kan man imidlertid stille flere spørsmål. Norge er et relativt lite land med mye økonomisk og human kapital konsentrert i en næring. Det er vel betimelig å spørre hvordan disse ressursene kunne blitt brukt dersom landet under ett ikke hadde vært så sterkt konsentrert omkring petroleum som næring. Ville andre innovasjoner vokst fram? Ville andre satsingsområder fått sterkere oppmerksomhet? Det er umulig å komme med konkrete og valide beskrivelser av slike kontrafaktiske trekk, men det er rimelig å forvente at fortregningseffekter blir ekstra sterke i land på størrelse med Norge.

Oljenæringen sees imidlertid på av flere forskere som en naturressursbasert næring hvor det i liten grad skapes dynamiske endringer i økonomien. I et slikt perspektiv er naturressursbaserte næringer kjennetegnet av at de *"ikke skaper dynamiske koplinger til andre deler av økonomien eller fravær av læringsprosesser i naturressursbaserte næringer. Mange av teoriene fremhever at et stort innslag av ressursbaserte næringer i økonomien medfører redusert læring og innovasjon, både i denne typen næringer og i økonomien som helhet"* (Wicken, 2008:26). Oljenæringen blir i et slikt perspektiv en enklave som opererer ved siden av de etablerte systemene, og har dermed fortrinnsvis fortregningseffekter i den lokale økonomien. Dette er imidlertid et problematisk perspektiv dersom man ser til historien om norsk petroleumsvirksomhet. Det er liten tvil om at flere av de mest suksessrike innovasjoner i norsk næringsliv har vokst fram som et resultat av forsknings- og utviklingsinnsats rettet mot petroleumindustrien. Har dette skjedd uten fortregningseffekter for andre typer næringer og bransjer? Det er vel like vanskelig å tenke seg som det er vanskelig å måle helt konkret. Fortregningseffekter kan likevel ha oppstått som et resultat av næringens karakter: Høsting av petroleum genererer så store inntekter at forskning på feltet tilføres store ressurser, og med et høyt lønnsnivå er næringen igjen med å trekke til seg de beste hodene både fra akademiske og mer kommersielle miljøer. Dette kan igjen skape konsekvenser for de næringer og bransjer som ikke befinner seg i relevante kontaktflater mot oljeindustrien.

⁵ 96.962 ansatte i 2007 (Vatne, 2007)

2. Faglige perspektiver og definisjon av petroleumsrettet næringsliv

2.1 Definisjoner

Å definere hva som er petroleumsrettet leverandørindustri er en kompleks oppgave. Det finnes ingen offisiell database hvor denne aktiviteten er registrert og kan analyseres. Å definere hvilke bedrifter som tilhører den petroleumsrettede leverandørindustrien og hvem som ikke gjør det, må derfor baseres på skjønnsmessige vurderinger. Årsaken til dette henger nøye sammen med at A-etat i 2003 besluttet å legge ned den offisielle registrering over sysselsettingen i petroleumsrettet virksomhet i Norge. Denne registreringen hadde pågått siden 1973.

I dag står man derfor overfor et operasjonelt problem når det gjelder å registrere hvem som arbeider i næringen og hvem som ikke gjør det. Man kan opplagt velge å basere seg på offentlige databaser som SSB og Brønnøysund-registrene, men dette gir i liten grad en tilstrekkelig spesifisering av de undernæringene som behøves for å foreta en nøyaktig beskrivelse av hvilken næringsgren foretakene er registrert innenfor. Disse registreringene er ikke opptatt av hvilke næringer og sektorer foretakene leverer sin produksjon til. Altså kan man risikere å komme ut med store feilslutninger basert på manglende og sprikende informasjon om produksjonsmessige markedsområder.

På denne bakgrunn igangsatte Olje- og Energidepartementet en undersøkelse i 2007 som skulle kartlegge den regionale fordelingen av sysselsetting i norsk petroleumsrelatert leverandørindustri (Vatne, 2007). Dette bidraget er den mest oppdaterte oversikten over antall ansatte som arbeider med olje- og gassrelatert virksomhet i Norge pr dags dato. Vi baserer oss derfor på Vatnes undersøkelse for å gi et oversiktsbilde av den regionale fordelingen av antall sysselsatte. I denne undersøkelsen ivaretar vi en ytterligere regional spissing på de bedriftene fra Innlandet som har hatt, eller har pågående leveranser til olje- og gassindustrien.

For å komme fram til eksisterende bedrifter i regionen som har kommet i inngripen med den norske petroleumsnæringen, har vi av årsaker som framkommer over tatt i bruk en rekke kilder. Vi har brukt både åpne databaser som er tilgjengelige på internett, som for eksempel *gulesider*, *oilinfo.no*, *offshore.no* og *subsea.no*, og de lukkede databaser som *Petro Arctic* og *Leverandørnett olje og gass*. I tillegg har vi tatt utgangspunkt i de tilgjengelige data vi har fått fra *Achilles* og *Startbank*. Utfordringen med disse databasene er at det er bedriftene selv som er ansvarlig for innholdet i beskrivelsen, og at bedriftene bruker disse listene som en markedsføring overfor oljeselskapene. Dette innebærer at vi finner både de med høy spesialisering innenfor petroleumsrelaterte leveranser, og de med mer generelle varer og tjenester som ikke nødvendigvis har en stor andel av sine leveranser knyttet til olje og gassindustrien som sådan.

Siden dette er en rapport med relativt små ressurser og fordi undersøkelsen skal inngå i et forprosjekt, har jeg lagt meg på en pragmatisk linje i forhold til avgrensning av bedrifter. Jeg har tatt utgangspunkt i de nåværende undersøkelsene som ligger tilgjengelig i databaser vi har hatt tilgang til. Utgangspunktet for oss er den allerede nevnte rapporten fra Vatne i 2007. Et annet utgangspunkt er opplysninger fra StatoilHydros anskaffelsesavdeling. Dette er avdelingen hvor anskaffelser registreres og dokumenteres i oljeselskapenes innkjøpsregister. Vi har sjekket våre bedrifter mot StatoilHydros anskaffelsesavdeling og har derfor etter beste evne sørget for at bedrifter som er med i undersøkelsen, faktisk har hatt konkrete leveranser til sektoren. Et tredje utgangspunkt for utvelgelsen av bedrifter er lokalkunnskap og kjennskap til regionens bedrifts- og næringsliv. Her har flere aktører vært inne for å kontrollere og kryssjekke bedriftenes status og posisjon. Et fjerde utgangspunkt er Innovasjon Norge sin oversikt over bedrifter med tilknytning til olje og gassnæringen fra 2006. Denne undersøkelsen kartla ut fra en relativ bred definisjon av hva som regnes som olje og gass, bedrifter i Norge med leveranser til olje- og gassindustrien. Basert på disse fire utgangspunktene skal denne undersøkelsen gå nærmere inn på bedrifter i Innlandet sin posisjon og rolle i norsk petroleumsvirksomhet.

Hva som regnes som petroleumsleveranser er et skjønnsmessig avgrensningsspørsmål. Her har jeg basert utvelgelsen på at undersøkelsen er et viktig kartleggingsarbeid i et forprosjekt og i tillegg skal danne grunnlag for hvilke bedrifter man skal gå videre med i et hovedprosjekt. *Derfor har jeg valgt relativ bred tilnærming til hva som regnes som leveranser til olje- og gassnæringen.* Dette innebærer at undersøkelsen går bredere ut sammenliknet med både A-etats undersøkelser fram til 2003, og undersøkelsen fra SNF over regional fordeling av leverandørandelere. Mens de nevnte undersøkelsene spesialiserte seg mot primæraktiviteter som leting, utbygging og vedlikehold, produksjon og ilandføring av olje og gass, vil denne undersøkelsen åpne opp for bedrifter som ikke har en slik spissing mot spesialiserte petroleumsmarkeder og som heller ikke nødvendigvis har en dominerende andel av omsetningen rettet mot olje og gassmarkedet. Dette innebærer at både spesielle tjenester rettet mot de sidene av petroleumsmarkedet som ble listet opp overfor, og de mer generelle tjenestene hvor oljeselskap eller hoved- og underleverandører til oljeselskapene betaler regningen, tas med i denne undersøkelsen. Som et eksempel kan jeg nevne at leveranser ikke må være tilpasset en spesifikk funksjon innenfor det for eksempel Vatne (2007) kaller for primæraktiviteter. Det innebærer at konsulenttjenester som handler om generell strategiutvikling, bygging av anleggssiter og sveising av material som også kan brukes på andre markeder, inkluderes i vår undersøkelse.

Det er opplagt noen utfordringer med å kategorisere "bredt" slik jeg velger å gjøre i denne undersøkelsen. Jeg ønsker å fange opp et bredt bilde av bedrifter med leveranser til sektoren, også bedrifter som opplagt har olje- og gass som et minimumsmarked i sin portefølje. Dette handler imidlertid mer om målsettingen med denne undersøkelsen enn det handler om et behov for å trekke fram bedrifter fra regionen: Undersøkelsen har som målsetting å kartlegge aktuelle bedrifter som kan ha en tilknytning til sektoren som gjør det relevant å gå videre med de aktuelle bedriftene i et hovedprosjekt.

2.2 Koplinger mellom selskaper og lokale/regionale bedrifter

Det er flere faglige perspektiver som kan anvendes for å få en bedre forståelse av hvilke prosesser som synliggjør og forklarer koplinger mellom et regionalt næringsliv og en global oljeindustri. Jeg har i denne rapporten valgt å fokusere et perspektiv utviklet av den økonomiske geografen Peter Dicken (2003;2005;2008). Dicken er opptatt av tre forhold som avgjør hvilken regional vekst som skapes av en inntrengning av en ny næring i en region, eller forflytting av en eksisterende næring til en ny region.

1. Skape koplingene – hvordan utenlandske operasjoner skjer, og koples på den regionale økonomien
2. Hvilke kopplingsstrukturer som utvikles, dvs. avhengighetskapende eller utviklende koplinger
3. Til sammen utgjør 1 og 2 den virkningen den "nye økonomien" har på mottakerregionen, som også inkluderer kjennetegnene ved den lokale og regionale økonomien, samt hvordan denne er koplet på den nye økonomien.

Altså handler dette i stor grad om de koplingstrukturene som utvikles mellom den regionale økonomien og den nye, inntrengende økonomien. Det *første* elementet i kopplingsstrukturene er hvordan koplingene skjer. Er det gjennom konvensjonell anbudsprosess med formaliserte konkurranseregler? Slike koplinger er i følge Dicken ikke utviklende i den forstand for en region, men bærer mer preg av å skape avhengighetsstrukturer i form av "path-dependence" hvor allerede etablerte relasjoner styrkes. På den måten kan regionen bli stående utenfor konkurransen siden en ikke makter å utvikle kapasitet til å levere tilbud. På den andre siden trekker Dicken de utviklende strukturer mer i retning av at koplingene skjer som samarbeid, i læringsnettverk, gjennom tillit og teknologi. Dersom koplingene mellom regionalt næringsliv og den globale økonomien skjer gjennom slike forbindelser, vil dette utvikle regionen i sterkere retning sammenliknet med strukturer som virker avhengighetskapende.

Det andre elementet handler om tid og varighet på koplinger som oppstår. Er det korte tidsperioder hvor koplinger foregår eller kan koplingene skje i perioder med lange tidshorisonter? Dicken vektlegger at bedrifter har større muligheter til å oppnå koplinger som er utviklende for bedriften når varigheten på samhandlingen øker. Motsatt vil korte tidsfrister og en hektisk byggefase i et olje- og gassprosjekt skape avhengighetsstrukturer i prosjektene, som kan føre til at selskapene tar i bruk eksisterende utbyggingsnettverk. Videre er Dicken opptatt av hvilke type markedsutsikter som ligger i koplingene mellom lokale og regionale bedrifter, og de globale selskapene. Dette inngår i en større kritikk mot globale selskaper og at de ikke utnytter lokale kapasiteter til for eksempel teknologioppdrag og utviklende leveranser, men at de setter ut standard tjenester på et lavt hierarkisk nivå. Det vil i følge Dicken være en stor fordel for bedriftene dersom det nye markedet representerer en mulighet for dem til å utvikle og produsere egne produkter, teknologi og ekspertise som kan styrke bedriften. Koplingene til de globale selskapene kan, på den andre siden, bære et avhengighetselement og skape "lock-in" situasjoner dersom underleveransene som settes ut i regionen har lav teknologikompleksitet i seg.

Videre vil utsiktene for den lokale økonomien være et spenningsmoment når det oppstår koplinger mellom lokale og globale selskaper. På den ene siden vil det være uheldig dersom bedriftene blir avhengig av de globale selskapene i en slik grad at den lokale økonomien blir sårbar for

internasjonale svingninger og konjunkturer. Dersom dette skjer blir beslutninger i andre territorier viktigere for bedriften enn de beslutningene som tas i nærliggende miljøer. Sagt på en annen måte; for bedriftene i Innlandet kan beslutninger i Italia bli viktigere enn hvilken forretningsplan som legges på Toten. En måte å lese Dickens inndeling i avhengighets- versus utviklende strukturer er at det alltid vil være fordelaktig for en bedrift å arbeide for linker/koplinger til de store selskapene som er utviklende. I hvilken grad bedriftene evner å gjøre det handler mye om i hvilken grad de er forhandlingsdyktige eller ikke: For å bruke Hernes (1978) begreper vil utfallet av forhandlinger mellom aktører være avhengig av hvilke ressurser de ulike aktørene har, og på hvilken måte den kan omsettes i ressurser som selskapene har behov for. Hernes er opptatt av å utvikle et perspektiv hvor det oppstår bytter mellom aktører som innehar ressurser, og hvor de enkelte ressursene har betydning for aktørene - som igjen er med å muliggjøre byttet. I et slikt perspektiv kan møtet mellom for eksempel bedrifter og regioner forstås. Utfordringen med et slikt analytisk perspektiv er den eksisterende asymmetrien i maktforhold mellom kommuner, regioner og bedrifter på den ene siden, og oljeselskaper som opererer på den internasjonale konkurransearenaen på den andre (Hernes, 2007; Nilsen, 2008). Den ene parten er ofte uerfaren og ny i markedet, mens den andre parten er dreven og erfaren. Av den grunn er det rimelig å stille spørsmål ved hvorvidt bytteperspektivet til Hernes som opprinnelig var brukt til å analysere forholdet mellom fagforeninger og den norske stat i den første maktutredningen, kan utvikles fullt ut i møtet mellom oljeselskaper og regioner.⁶

2.3 Forflyttingsperspektivet

En annen måte å forstå koplinger mellom selskaper og lokale eller regionale bedrifter på, er en videreutvikling av Dickens koplingsperspektiv, nærmere bestemt det jeg har valgt å kalle forflyttingsperspektivet. Dette munner ut i historien til den nasjonale olje og gassindustrien, dens etablering på starten av 1970-tallet, og utviklingen av et omfattende sysselsettingsapparat. Videre er de eksisterende olje og gassleverandørene svært mobile og de opererer over lange geografiske avstander. Ethvert utbyggings- og driftsprosjekt i framtiden vil uavhengig av den territorielle plasseringen bli befolket med de tunge utbyggings- og driftsaktørene fra den vestlandske og den østnorske industrien. Vi snakker da spesielt om Aker, Aibel, Sevan samt Kongsbergmiljøet. Disse aktørene har bygget opp verdensledende teknologi innenfor subsea-operasjoner og landinstallasjoner som gjør de fleste av disse aktørene helt sentrale i framtidige utbyggingsprosjekt. De har sine hovedkontorer og utbyggingsorganisasjoner lokalisert i bestemte territorier. Altså er det med utgangspunkt i eksisterende strukturer i nasjonal petroleumsnæring at den etablerte leverandørindustrien vil fortsette å "reise etter arbeidet". Dette skaper noen implikasjoner for de som arbeider for lokalisering av petroleumsaktivitet i sin region. Det handler om en relativ massiv innpendling av arbeidere, det handler om stor transportvirksomhet og det handler ikke minst om hektiske utbyggingsperioder med stor gjennomføringshastighet.

Et slikt perspektiv ligger implisitt i to av scenariorapportene som har fått stor oppmerksomhet de siste årene. I 2006 presenterte Econ sine scenarier for den nordnorske regionen i lys av den økte interessen for petroleumsvirksomhet i nord (Roland, m.fl 2006). Budskapet var et massivt inntog av

⁶ Se Nilsen (2008) for en nærmere drøfting av perspektivets relevans for møtet mellom to regioner og to utbyggingsprosjekter på norsk sokkel.

etablert industri fra sør til nord ville skape jubel og begeistring, vekst og sysselsettingseksplasjon i nord. Fafo gjorde i 2007 en vurdering av mulighetene for den samme regionen som Econ betraktet (Hippe, Hernes, Svaland, 2007). I motsetning til Econ konkluderte Fafo med at ikke alle geografiske territorier i Nord-Norge kan vente sosioøkonomiske ringvirkninger av en økt olje – og gassvirksomhet generelt, og at de territorier og aktører som bør ha forventninger i stor grad vil være institusjoner innen høyere utdanning og forskning. De regionale ringvirkningene vil altså i større grad bestemmes av strukturen i kunnskapssektoren, enn av for eksempel utbyggingsmønstre. Begge disse rapportene bygger implisitt på et perspektiv hvor petroleumsnæringen ikke skal vokse fram på nytt i nord, men at etablert industri forflytter seg over geografiske områder.

Perspektivet lanserer dermed et inntog av en etablert industri inn i nye regioner, det være seg til nord, sør eller ut av landet. For Innlandet er utgangspunktet at sysselsatte, bedrifter og etablert teknologi kan kople seg på dette inntoget, samt være en aktiv part i forflyttingen av olje og gassaktivitet. Koplingene mot inntoget er avhengig av kompetanse, kapasitet, markedssituasjonen, innovasjon samt evne til å bygge relasjoner. Det er med andre ord ingen enkel oppgave bedriftene fra Innlandet står ovenfor.

2.4 Path-dependence eller Path-creation?

Ikke bare skal de kople seg på bedrifter som i følge Hernes er "gjengangere" i nasjonal olje og gassindustri, men de kan selv bli "engangere", dersom de blir tatt inn i varmen av de etablerte bedriftene. Dette bringer oss over på et tredje perspektiv som kan brukes for å forstå i hvilken grad bedriftene fra Innlandet kan kople seg på den globale oljeindustrien. Teorier om sti-avhengighet eller "path-dependence" som Nelson og Winter (1982) formulerte er fundamentert på en hovedtanke om at en hendelse eller et valg på et gitt tidspunkt medfører at prosessen får en grad av irreversibilitet. Den blir vanskelig eller umulig å endre på. Disse prosessene blir beskrevet som selvforsterkende, samt at det kan oppstå såkalte "lock-ins": Situasjoner hvor et valg av en gitt løsning på et gitt tidspunkt blir forankret så sterkt at denne løsningen også velges framover, uansett hvilke andre alternativer som er tilgjengelig eller rasjonelle på andre tidspunkt. Kritikken mot teorien om "Path dependence" lanseres blant annet av Karnøe og Garud (2001) og dreier seg rundt handlingsaspektet som ligger implisitt i perspektivet til Nelson og Winter. Kritikken går ut på aktørsynet og at teorien er fundamentert på et passivt grunnsyn på aktøren. Implisitt ligger det i kritikken at sti-avhengigheten reduserer aktøren til en passiv brikke. De argumenterer for at deres aktørperspektiv trekker fokuset i retning av "path-creation" istedenfor "path-dependency" ved at de er opptatt av hvordan aktørene selv låser seg fast eller selv skaper nye stier. På den måten blir aktørperspektivet mer "aktivt" og fornbart sammenliknet med perspektivet til Neslon og Winter.

I hvilken grad bedriftene fra Innlandet blir passive brikker i allerede oppgatte stier, eller om de selv aktivt utformer nye og gjennomtrengende stier, er selvsagt umulig å mene noe kvalifisert om. Det er imidlertid vanskelig å se for seg at stiene vaskes ut og at nye veier skal formes. Her kommer koplings- og forflyttingsperspektivet til sin rett ved at relasjonen til olje og gassnæringen for bedrifter i Innlandet etter all sannsynlighet vil handle om hvilke koplinger som gjøres til et "tog" som allerede er i forflytting. Perspektivene om "path dependence" og "path creation" er imidlertid interessante fordi

de peker på to ulike tilnærminger til aktøren, hvordan den handler og hvordan den bidrar til kooptering av eksisterende mønster eller skaper sine egne handlingsrom. Tematikken har opplagt forbindelser til situasjonen for de bedriftene fra Innlandet som ønsker å etablere seg som selvstendige bedrifter i olje og gassbransjen. Utfordringen for aktørene i Innlandet blir mye av den samme: Hvordan mobilisere innsats nok til å endre allerede oppgatte mønster (path creation), trengte inn i eksisterende nettverk og evt bryte eksisterende og fungerende relasjoner mellom økonomiske aktører?

2.5 Regionen som arena eller aktør?

Regioner eller steder som blir utvalgte til å huse utbygginger for olje og gasselskapene i framtiden står i en situasjon hvor de fra et spissformulert ståsted kan utvikles til arenaer(stasjoner) eller aktører med egne mål og strategier. For det første kan regionen bli en arena der globale selskap har sin "høydetrening" i påvente av internasjonale mesterskap. Dette betyr at norske oljeselskap, de største hovedleverandørene og andre internasjonale petroleumsselskap etablerer seg i regionen, de utøver virksomhet i nærområdet, de ansetter noen lokale arbeidere, de danner i liten grad nettverk med lokale bedrifter og arbeider i et arktisk klima som er nytt for de aller fleste. Men det som foregår er i liten grad ny næringsutvikling for aktørene på stedet. Det handler mest om geografisk forflytting av eksisterende bedrifter og nettverk fra andre steder.

Den andre hovedposisjonen dreier fokuset fra regionen som arena over til regionen som aktør. Regionens aktører utfører et repertoar av handlinger som i varierende grad forholder seg pro-aktivt til petroleumsutviklingen utenfor kysten. Bedrifter omdanner sine tradisjonelle strategier til nye for å møte etablere aktører, nye bedrifter etableres med innretning mot bransjen og nye nettverk dannes med utspring i og ut av regionen. Et eget oljeselskap vokser fram fra regionen og det rettes regionale strategier fra politiske myndigheter. Aktørene i regionen handler og forsøker å tilpasse seg situasjonen som oppstår i omgivelsene deres. Regionen er ikke bare en "playground", men er i seg selv en "player". Disse to hovedposisjonene har et felles utgangspunkt. Begge kan ha utspring i regionale strategier for å håndtere at en globalisert økonomi nedfelles i et nytt område.

Begge disse perspektivene tar implisitt regionen som "enhet", en territoriell lukket boks, for gitt. Jeg argumenterer for at dette er et problematisk perspektiv siden olje og gassnæringen er omkranset av nettverk som går inn i og ut av regionen. Disse nettverkene sprenger de administrative grensene slik vi kjenner de fra forvaltningsregionene. Dette bringer oss inn på diskusjonen om regionbegrepet. Hva er så en region? En region blir stående aleine og litt uforståelig dersom man ikke ser den i relasjon til andre nivå. Et perspektiv på region er det territorielle perspektivet som framhever en bygging av regionen, og utvikling av regional evne til og hankses med sine utviklingsproblemer. På 1960- og 1970-tallet var regionalvitenskapen lite opptatt av slike regionale prosesser. Når regionen var etablert var disse tomme "skall" omkring de prosessene som skjedde innen regionen. Derav metaforen "kontainer" hvor regionen i seg selv ikke hadde noen spesiell betydning for den regionale utviklinga. Som en reaksjon mot dette perspektivet vokste det romlige perspektivet fram på 1980-tallet: Det romlige perspektivet ser geografien som et åpent system der varer og tjenester, mennesker og kunnskap, flyter mer og mer fritt. Det er en slik forståelse globaliseringen og tilhengere

av den europeiske integrasjonen bringer med seg. Fra et regionalt ståsted blir ytterpunktene store byer på den ene siden og ekstreme periferier på den andre.

Noen hevder at regioner mister innflytelse over utviklinga av en framveksten av en såkalt "stedløs" økonomi. Reich (1991) hevder eksempelvis at ressursflyten går via nettverk som ikke er geografisk forankret og at geografiske grenser utviskes av bedre kommunikasjoner. Sosiologen Castells (1996) argumenterer for at økonomien blir "disembedded" fra samfunnet. Det betyr at alt kan lokaliseres overalt – og hvis det ikke går bra – så flyttes aktiviteten til et annet sted. En gitt økonomi forstås herfra som "space of flows".

Andre hevder heller at økonomien i dag føre til nye former for territoriell forankring. Siden så mange produksjonsfaktorer i dag kan skaffes til veie "overalt" – så blir de ikke-mobile, og stedsspesifikke faktorene viktigere (Amin og Thrift, 2002). Det kan handle om samarbeidstradisjoner, holdninger, kvalifikasjoner og kompetanse knytta til en spesifikk produksjon og infrastruktur. En bedrifts forankring i en region kan derfor ha avgjørende betydning for konkurransekraft i et globalt marked. Produksjonsnettverk er med andre ord ikke frie og fritt flytende i en verden uten grenser, uten steder av betydning. Enhver komponent i et nettverk, enhver bedrift er forankret i spesifikke lokaliteter. Disse lokalitetene har både fysiske dimensjoner i form av bygg, men også mindre synlige dimensjoner, som for eksempel sosiale relasjoner, nettverk og kulturelle faktorer. Fra et sånt ståsted blir regionperspektivet prega av både "space of place", og "space of flows".

Dette kapitlet har introdusert ulike faglige perspektiver på hvordan vi kan tilnærme oss forholdet mellom regionale bedrifter og en global oljeindustri. Kapitlet har blant annet drøftet hva som avgjør hvilken regional vekst som skapes av en inntrengning av en ny næring i en region. Dette perspektivet lanserte ulike typer koplinger mellom regionale bedrifter og en etablert oljeindustri.

3. Tidligere studier

Det er utført et omfattende arbeid knyttet til forskning og utredning om olje og gass i Norge fra 1980-tallet fram til i dag. Å skulle gi en oversikt over disse utredningene i et slikt rapportformat som denne undersøkelsen bærer preg av, ville vært uhensiktsmessig. Vi vil derfor konsentrere oss om å komme med smakebiter over de bidragene vi har vurdert som de viktigste for å gi et bilde over den regionale fordelingen av olje- og gassrelatert aktivitet i Norge anno 2009.

Av scenariovirksomhet har det de siste årene blitt utgitt en rekke rapporter. Fokuset har vært på nordområdene og hvordan nord som region kan integreres i nasjonal petroleumsnæring (Grimsrud, 2004; Barlindhaug, 2005; Bay Larsen, 2005; Barlindhaug og Grimstad, 2006; Roland m.fl, 2006, Hernes, Hippe, Svaland, 2007; Arbo m.fl, 2007; NUPI 2008). Det har vært rettet en sterk oppmerksomhet mot hvordan olje- og gassalderen kan komme nordområdene til gode gjennom regionale leveranser fra landsdelen.

Forskning på oljeselskapene i norsk petroleumssektor er i hovedsak utført etter 1980. Historien om Norsk Hydro er et eksempel på dette. Her gis en analyse av et industrikonsern som har spilt en betydelig rolle i norsk industrihistorie generelt, og i petroleumshistorien i særdeleshet (Lie, 2005; Johannesen, Rønning, Sandvik, 2005). Framveksten av norsk petroleumsvirksomhet er i tillegg beskrevet og analysert av flere andre forskere (Helle, 1984; Kindingstad og Hagemann, 2002).

Det finnes også få forsøk på å etablere komparativ kunnskap om regionale strategiers plass i oljeselskapenes utbyggingsprosjekter. Norsk petroleumsnæring har siden oppstartet hatt et mytisk preg over seg (Karlsen, 1990). Karlsen drøfter hvorfor norske og internasjonale oljeselskaper bruker symbolske uttrykk i måten de markedsfører seg og kommuniserer med omverden på. Han bruker begrepene organisasjonsmyter og symbolsk ledelse for å diskutere selskapenes motivasjon for å ta i bruk myter som et virkemiddel i oljesektoren.

Muligheter for en demokratisk styring av norsk petroleumpolitikk har også blitt analysert (Olsen, 1989). Han diskuterer den nasjonale muligheten til å utøve kontroll over selskapene, industrien og norsk oljepolitikk generelt. Olsen stiller spørsmålsteget ved om demokratiet som institusjon er utformet på en slik måte at det kan ha en sentral styringsposisjon over den globale petroleumsindustrien. Fra et forvaltningsståsted har oljebyråkratiet blitt analysert av Læg Reid (1988). Hans analyse viser blant annet at Olje- og energidepartementets skjønn og medvirkning er større enn det som har vært vanlig i norsk statsforvaltning i tildeling av konsesjoner. Et av hovedfunnene hans er at konsesjonssystemet ikke ensidig bærer preg av at regjeringen har det øverste ansvar for tildeling av konsesjoner, men at disse prosessene er preget av forhandlinger.

Andre studier har tatt pulsen på beslutningsprosesser når det gjelder forholdet mellom selskapene, institusjoner og myndigheter (Berrefjord, 1982). Fra et beslutningsteoretisk ståsted har behandlingen av fiskeri-, miljø- og lokaliseringsinteresser i forbindelse med utbygging av petroleumsprosjekter også blitt analysert (Leknes, 1999). Styrken ved disse beslutningsanalysene er at de peker på konkrete og viktige elementer for å forklare *hvordan* og *hvorfor* beslutningene ble tatt. Et problem ved analyser som er opptatt av "hva som skjer" fram til beslutninger fattes, er at studiene vanligvis løper fram til det tidspunktet hvor formelle beslutninger tas. Da stopper de opp. På tilsvarende måte kan man hevde at studier av regionale effekter bare fanger opp "utfallet" av beslutningene. Vi ser dette i flere forskningsbidrag (Hersoug, 1982b; Serjerstad, 1985; Vatne, 1990; Eikeland, et al. 2006). Disse studiene tar utgangspunkt i oppnådde effekter og konsentrerer seg om konsekvensene av beslutningene. De tar imidlertid sjelden hensyn til de faktorene som virker "bak" ringvirkningene.

Ved siden av beslutningsstudier knyttet til den politiske behandlingen av petroleumsprosjekter, har "forbedringsprosesser" i næringen også blitt forsket på. Her er analysen av Norsok-prosessen et viktig bidrag. Norsok-prosessen ble igangsatt av myndighetene i 1995 (Norsok, 1995; Engen, 2002). Prosessen handlet om at oljeselskap og leverandørindustri arbeidet i fellesskap for teknologisk og organisatorisk forbedring av norsk olje- og gasssektor. Når det gjelder styring og samfunnsmessige konsekvenser av mulige petroleumsetableringer har det vært en viss forskningsaktivitet. Blant annet diskuterer et av bidragene oljeutvinning i nord hvor spørsmål om ødeleggelse av opparbeidet fiskeindustri, arbeidsmarked og lokalsamfunn trekkes fram (Seierstad, 1985). Hans analyse føyer seg inn i en forskningstrend som vokste fram mellom 1975 og 1985. Disse forfatterne hadde et avgrenset fokus på virkningene for fiskeri og lokalsamfunn (Lind og Mackay, 1978; Hersoug, 1982a).

Fra starten av 80-tallet ble forskningsprogrammet "Olje og samfunn" igangsatt. Under dette programmet arbeidet forskningsprosjektet "Virkninger av regionale forskyvninger av oljevirkksomhet". Dette var et samarbeid mellom Rogalandforskning og Forskningsstiftelsen ved Universitetet i Tromsø (FORUT). Her ble flere artikler publisert som omhandler den eventuelle regionale forskyvningen til nord. Jeg forholder meg til denne litteraturen gjennom funnene som presenteres i sluttresultatet av prosjektet (Olsen og Reiersen, 1991). Denne boken drøfter de regionale implikasjonene med petroleumsnæringens eventuelle posisjonering i nord. Konklusjonene deres er flere, men de viktigste er spådommer om få nye arbeidsplasser fordi teknologiutviklingen i sektoren fremmer fjernstyring av anlegg. Videre konkluderer de med at nye funn vil integreres i eksisterende organisasjoner og at næringen dermed vil "lukkes" for nye deltakere.

Det har i tillegg vært utført en omfattende kartlegging av all litteratur som foreligger i Norge vedrørende regionale ringvirkninger av olje og gassvirkksomhet (Arbo, Eikeland og Hervik, 2007). Dette bidraget gir et bilde av de foreliggende studiene av regionale ringvirkninger av norske petroleumsprosjekter i havområdene Nordsjøen, Norskehavet og Barentshavet.

Et annet tema som har vært studert er de regionale virkningene av statlig petroleumspolitik (Vatne, 2003). Denne viser at Vestlandet som helhet har hatt store effekter av den tidlige politikken fra norske myndigheter om å styre aktiviteten på norsk sokkel mot Stavanger og etter hvert Bergen. Men et like viktig funn er at det aldri har vært ført noen politikk mot å sikre regionalt næringsliv økte ringvirkninger i det som betraktes som moderne tid. Det innebærer for eksempel at selv om leveranser til sektoren har blitt styrt til norske leverandører gjennom ulike tiltak, har ikke

myndighetene styrt de regionale sidene ved denne aktiviteten. Den samme Vatne har som nevnt også kartlagt den regionale sysselsettingsfordelingen i næringen (2007).

Norut Alta har studert Snøhvit-utbyggingens virkninger på Finnmark og på lokalsamfunnet Hammerfest. Denne følgeevalueringen har brakt fram at de aller viktigste ringvirkningene fra Snøhvit kom lokalt, og ikke regionalt (Eikeland, mfl 2009). Følgeevalueringen illustrerer samtidig viktigheten av et petroleumsprosjekt og hvordan samfunnet blir påvirket av utbyggingen: Snøhvitprosjektet snudde en årelang negativ utvikling i Hammerfest til en positiv utvikling, både befolknings-, sysselsettings- og næringsmessig.

4. Politikken i norsk petroleumsnæring

Siden starten av oljevirkosomheten har de regionale interessene i oljepolitikken vært sterke (Rommetvedt, 1991). Han hevder at de fleste spørsmålene avgjøres av de forskjellige partienes konfliktlinjer. I lokaliseringssaker ser man derimot at representanter i Stortinget ofte stilles fritt til å ivareta sine fylkes interesser (ibid:111). Tendensen kommer til uttrykk i forbindelse med debatter om lokalisering av oljefunksjoner. Stortinget er derfor ikke bare en nasjonal- og partiforsamling, men i høyeste grad også distriktenes forsamling.

Skillelinjene i lokaliseringssaker har gått mer etter geografi enn etter parti. Dette ble tydelig i forbindelse med den politiske behandlingen av driftsorganisasjonen for Sleipner Øst i 1987. Her kunne Stavanger-politikere spille på fordelene som den allerede etablerte infrastrukturen på land og til havs. Den etablerte infrastrukturen ble derfor et konkurransefortrinn for Stavanger-regionen framfor Kristiansand og Mandal i den politiske behandlingen. En annen side ved slike saker er at potensielle geografiske allianser svekkes når de regionaløkonomiske interessene blir motstridende. Særlig ser vi det når lønnsomhetsmarginene ved en eventuell utbygging i utgangspunktet er små.

I de fleste lokaliseringsspørsmålene i Stavanger-regionen falt imidlertid de regionale hensynene til økt aktivitet og nye sysselsettingsmuligheter, sammen med de økonomiske hensynene til oljeselskapene. For Stavanger-regionen har forholdet mellom de regionalpolitiske ambisjonene, oljeselskapenes interesser og de statlige interessene i stor grad vært sammenfallende. For de fleste andre regioner i Norge har forholdet vært annerledes. Ofte har oljeselskapenes økonomiske hensyn og de regionalpolitiske interessene stått i skarp kontrast til hverandre. Oljeselskapenes har tradisjonelt ønsket optimale og billigst mulige anleggs- og utbyggingsløsninger, mens regionene har hatt forventninger om aktivitet og varig sysselsetting. Mellom disse to posisjonene har Stortinget avveid forskjellige hensyn.

Det regionalpolitiske engasjementet har av naturlige årsaker variert mellom regionene. På 1970-tallet var det et sentralt premiss at virksomheten i størst mulig grad skulle spres til andre steder enn Oslo. Det har vært gjort studier av hva som var de viktigste drivkreftene for etablering av olje- og gassfunksjoner i Stavanger (Egeland, 1984). Han viser at nærhet til Nordsjøens forekomster av ressurser og Stavangers sentralitet i forhold til service og kommunikasjoner var utslagsgivende for lokaliseringene. Dette ble brukt som argumenter i en vellykket prosess styrt fra kommunens side for å lokke til seg oljeselskaper, forvaltningsinstitusjoner og leverandørindustri. Lokalpolitikken var derfor viktig i denne prosessen.

De regionalpolitiske tiltakene som har virket innen sektoren siden 1970 har blitt oppsummert (Vatne, 2003). Det regionalpolitiske engasjementet i Stortingsdebatter om lokalisering av

driftsorganisasjoner har minst to regionalpolitiske betydninger. For det første hvorvidt selskapene skal bygge opp nye autonome driftsorganisasjoner for hvert nytt felt som kommer i produksjon. Fylkeskommunene har tradisjonelt argumentert for at den tilknyttede aktiviteten fra et felt som bygges i havet utenfor deres region, også burde tilfalle den aktuelle regionen. Politikerne har basert dette på et prinsipp om at petroleumsvirksomheten skal komme hele landet til gode, slik det ble forankret i de "ti oljebud" fra 1971. Dette har medført at en rekke nye oljefunksjoner er etablert langs kysten av Norge.

Den andre regionalpolitiske betydningen knyttet til lokalisering av driftsorganisasjoner, er koplingen mellom oljeselskap og det lokale næringslivet. Lokaliseringen av driftsorganisasjoner til utbyggingsregioner legger forholdene til rette for at kontakten mellom innkjøper og lokalt næringsliv kan styrkes. Dermed kan det påvirke de lokale ringvirkningene positivt (Vatne, 2003:15). Et annet element er at denne typen arbeidsplasser krever høy kompetanse og det kan dermed bli en "dobbel positiv" effekt: Regioner som har få arbeidsplasser og tilsvarende få kompetansetunge bransjer, tilføres dermed både ny og høyt utdannet arbeidskraft.

Utlusing av leiteblokker er en annen form for regionalpolitikk (ibid). I Nord-Norge ble de første utforskningsaktivitetene igangsatt i 1974. I Stortingsmeldinger kommer det fram at det skulle igangsettes petroleumsaktivitet i Nord-Norge på et tidligere tidspunkt sammenliknet med Midt-Norge. Et viktig unntak var områdene vest for Lofoten. Dette skyldes konflikter med fiskeri-interesser og andre miljømessige utfordringer. Den viktigste årsaken til at leitevirkosmhet i nord ble prioritert foran Midt-Norge, var av regionalpolitisk karakter (ibid:11). Man ville fra politisk hold utnytte petroleumsressurser slik at landsdelens næringsliv skulle vokse i omfang og spesialitet.

Videre er etablering av store landfaste foredlingsanlegg benyttet som et regionalpolitisk instrument (ibid:16). Lokalisering av ilandføringsanlegg betraktes i regionene som et viktig bidrag i konkurransen om attraktive arbeidsplasser. Dette gjelder både i anleggs- og i driftsfasen. Slike utbygginger er underlagt konsesjonsbestemmelser, noe som gjør disse attraktive for lobbyvirksomhet. I de aller fleste sakene blir det utredet flere forskjellige ilandføringsalternativer. I lokaliseringsprosessen for Ormen-Langeprosjektet viser et studium at Tjeldbergodden og Aukra stod mot hverandre i spørsmålet om ilandføring (Hognset, 2003). Hydro ønsket ikke å utrede Tjeldbergodden fullt ut som lokaliseringalternativ (ibid). Det hevdes at Statoils tilstedeværelse på Tjeldbergodden var årsaken til Hydros motvilje for en full utredning (ibid,:52). I denne saken arbeidet et eget fylkeskommunalt prosjekt i Møre og Romsdal for å sikre at Ormen Lange-feltet ble ilandført. Fylkeskommunen og andre regionale aktører motarbeidet på slutten av 1980-tallet Statoils preferanser for Tjeldbergodden da beslutningen om lokalisering av ilandføringsanlegg fra Heidrun-gassen skulle tas. Årsaken er at regionen opplagt ville tjene på en beslutning som pekte på Møre og Romsdal.

Regionalpolitikken har maktet å desentralisere funksjoner av styrende karakter og samtidig bidratt til å etablere og forsterke Stavanger-regionen som et tyngdepunkt. Det er likevel viktig å påpeke at "markedskreftene" har spilt på lag med Stavanger-regionen. Dette betyr at selskaper i utgangspunktet ville til regionen på grunn av nærhet til utvinnbare ressurser og som et resultat av Stavangers sentralitet. Det er derfor ikke slik at politikken fra myndighetene ⁷ har vært rettet direkte

⁷ Prosjektet ble kalt "Ormen til Møre". Denne organisasjonen ble opprettet av fylkeskommunen fordi man

mot å drive aktiv intervensjon i sektoren for å sikre regionale ringvirkninger av olje- og gassaktiviteter på Vestlandet eller i andre deler av landet (Arbo, et al., 2007).

ønsket å unngå en ny situasjon hvor gass ble ilandført til Tjeldbergodden. I Heidrun-saken tapte Møre og Romsdal lokaliseringsdebatten mot Tjeldbergodden.

5. Utvalg og metode i undersøkelsen

Basert på innsamlede data i registerformat og supplerende informasjon både fra offentlig tilgjengelige databaser og lukkede databaser, har jeg dannet meg et grunnlag for informasjon om bedrifter fra Hedmark og Oppland og deres involvering i petroleumsindustrien. I tillegg har jeg hatt formelle og uformelle samtaler med bedrifter i Innlandet om temaet. Blant annet har det vært arrangert flere møter med bedrifter hvor deres erfaringer med å være leverandører til sektoren har vært tema. Videre har jeg hatt kontinuerlig dialog med lederen for et bedriftsnettverk som har 37 bedrifter i sin prosjektportefølje. Gjennom denne dialogen har jeg fått innblikk i hvilke erfaringer, terskler og muligheter bedriftene i Hedmark og Oppland ser for framtidig involvering med olje og gassnæringen på nasjonalt nivå.

Prosjektet har tatt utgangspunkt i et innsamlet material hvor bedrifter med leveranser til norsk olje og gassvirksomhet er sammenstilt (Invanor, 2006). Herunder er ikke regnet enkeltpersonsforetak eller leverandører av utstyr og tjenester som ikke er bransjespesifikke slik som matvarer, møbler. Listen vil inkludere leverandører fra hele leverandørkjeden såfremt deres tjeneste eller produkt er inkludert i en spesifikk leveranse til bransjen. Her ble det identifisert 2800 bedrifter basert på en utvelgelse, og i fylkene Oppland og Hedmark ble det registrert 27 bedrifter. Etter en nærmere gjennomgang av fylkene gjengitt i rapporten, kommer det til syne at flere av bedriftene går igjen flere steder. Altså at det er foretatt enkelte dobbeltregistreringer. Svakheter ved denne listen gjør at vi ikke alene kan bruke dette som et utelukkende verktøy i vår datainnsamling.

Fra 2007 foreligger det en liste over den regionale fordeling av sysselsatte i norsk petroleumsindustri (Vatne, 2007). På denne listen er bedrifter med sterk spesialisering mot petroleumsindustrien tatt med. Dette innebærer for eksempel at bedrifter som har deler av sine leveranser rettet mot andre sektorer og hvor olje- og gass ikke utgjør hovedmarkedsområde, har falt utenfor. Dersom vi tar utgangspunkt i denne definisjonen av petroleumsrettet leverandørindustri, står Hedmark og Oppland igjen med åtte bedrifter.

Basert på disse to utgangspunktene har vi krysset bedriftene med Leverandørnett Oil and Gas sine lister, og sett disse i sammenheng med StatoilHydros informasjon fra anskaffelse. Det er imidlertid viktig å være klar over at disse listene ikke kan gi et fullverdig inntrykk av situasjonen, siden leverandørlistene i StatoilHydro og andre oljeselskaper bare går ned til et visst nivå i anskaffelsesprosessen. Det innebærer at leveranser på nivået under hovedleverandør og underleverandør, ikke nødvendigvis er tatt med her. Det er en svakhet i denne sammenheng siden leveranser fra en region som Innlandet mest trolig vil finne sted relativt langt nede i et leverandørhierarki.

I tillegg til denne informasjonen har bedriftsledere i regionen og andre ressurspersoner blitt intervjuet for å gi utfyllende informasjon. Her har omfattende lokalkunnskap og regionalkunnskap blitt videreformidlet til oss, som vi igjen har tatt med inn i vårt utvalg av bedrifter. Nå skal jeg gi en beskrivelse av de to regionene i undersøkelsen med fokus på sysselsatte etter næringsinndeling og geografi. Jeg vil også se utviklingen på 2000-tallet under ett for å gi et bilde av sysselsettingstrender i Innlandet.

6. Sysselsatte i Hedmark og Oppland etter næring

Denne tabellen viser to mål: Antall sysselsatte etter næring og bosted, og LQ; et mål på hvorvidt næringer er under- eller overrepresentert sammenliknet med landsgjennomsnittet. Verdien 1 er lik snittet på landsbasis.

LQ sysselsetting og arbeidssted 2008	Sysselsatte			LQ	
	Hedmark	Oppland	Norge	Hedmark	Oppland
01 Jordbruk, jakt og viltstell	4402	5212	55370	2,31	2,70
02 Skogbruk	1292	739	6646	5,66	3,19
05 Fiske og fangst	21	41	15953	0,04	0,07
11 Utvinning av råolje og naturgass	2	0	38765	0,00	0,00
14 Bergverksdrift ellers	171	175	3682	1,35	1,36
15 Næringsmiddel- og drikkevareindustri	2557	1583	50147	1,48	0,90
17 Tekstilindustri	36	240	3913	0,27	1,76
18 Bekledningsindustri	50	80	1731	0,84	1,32
19 Lær- og lærvareindustri	6	24	228	0,77	3,02
20 Trelast- og trevareindustri	2275	1263	15365	4,31	2,36
21 Treforedling	16	5	5916	0,08	0,02
23 Oljeraffinering	1	0	1332	0,02	0,00
24 Kjemisk industri	342	9	13632	0,73	0,02
25 Gummivare- og plastindustri	272	195	5722	1,38	0,98
26 Mineralproduktindustri	369	540	11605	0,93	1,33
27 Metallindustri	573	330	11760	1,42	0,80
28 Metallvareindustri	820	902	23253	1,03	1,11
29 Maskinvareindustri	457	1405	28058	0,47	1,43
30 Data- og kontorutrustningsindustri	0	0	107	0,00	0,00
31 Elektronisk industri	305	19	8692	1,02	0,06
33 Instrumentverkstedindustri	112	79	8843	0,37	0,26
34 Motorkjøretøyindustri	258	1286	4534	1,66	8,13
35 Annen transportmiddelindustri	40	71	38701	0,03	0,05
36 Møbelindustri og annen industri	426	991	10695	1,16	2,66
37 Gjenvinning	71	98	1577	1,31	1,78
40 Kraftforsyning	355	632	14258	0,72	1,27
41 Vannforsyning	30	80	1659	0,53	1,38
45 Bygge- og anleggsvirksomhet	7111	7691	185775	1,11	1,19
50 Motorkjøretøytjenester	2634	2807	59577	1,29	1,35
51 Agentur- og engroshandel	2610	2209	113514	0,67	0,56
52 Detaljhandel og reparasjon av varer	7133	7506	205168	1,01	1,05
60 Landtransport og rørtransport	2377	2764	61872	1,12	1,28
61 Sjøtransport	75	90	23957	0,09	0,11
63 Tjenester tilknyttet transport	579	462	35270	0,48	0,38
64 Post og telekommunikasjoner	1066	1168	36474	0,85	0,92
65 Finansiell tjenesteyting	972	792	31235	0,91	0,73
67 Hjelpevirks.finansiell tj.yting	82	75	8916	0,27	0,24
71 Utleievirksomhet, mask. og utstyr	159	78	6286	0,74	0,36
73 Forskning og utviklingsarbeid	105	91	13873	0,22	0,19
74 Annen forretningsm. tjenesteyting	5204	4159	204011	0,74	0,58

75 Off.adm. og forsvar, sosialforsikr.	6979	5523	156755	1,30	1,01
80 Undervisning	6526	6742	192982	0,98	1,00
85 Helse- og sosialtjenester	19069	19812	480832	1,15	1,18
90 Kloakk- og renovasjonsvirksomhet	423	407	8859	1,39	1,32
92 Kulturell tjenesteyting og sport	1795	1555	46738	1,12	0,95
93 Annen personlig tjenesteyting	887	977	26257	0,98	1,07
00 Uoppgitt	428	455	11248	1,11	1,16
SUM	86773	88111	2525000		

Tabellen gir et innblikk i industrien i Innlandet og grad av sysselsetting etter arbeidssted i regionene og dens relative andel i forhold til situasjonen ellers i landet. Som tabellen viser er det en sterk konsentrasjon av *jordbruk, skogbruk og trelast* i Innlandet. Disse tre næringsgruppene sterke posisjon i Innlandet er et markant kjennetegn ved næringsstrukturen i regionene. Med unntak av trelast er dette næringsgrupper med få eller ingen kontaktflater mot petroleumsindustrien. Videre viser tabellen at motorkjøretøyindustri og møbelindustrien i Oppland er overrepresentert sammenliknet med landsgjennomsnittet.

Dersom vi ser nærmere på typiske olje- og gassrelaterte næringsinndelinger blir det relativt skrint for Innlandet: Verken utvinning av råolje, naturgass eller oljeraffinering har nevneverdige utslag på lokaliseringkvotienten for de to regionene. Når det gjelder typiske leverandørnæringer til olje og gassbransjen som *verfts- og leverandørindustri* vet vi av erfaringer fra andre utbyggingsprosjekter på norsk sokkel at disse er geografisk konsentrert til Rogaland, Hordaland og Oslo-området. Verfstindustrien er sterk i Hordaland, leveransene fra bygg- og anlegg er konsentrert til store entreprenørforetak i Oslo-regionen, mens leveranser fra olje- og gasstjenestesektoren er konsentrert til Rogaland og Akershus. Dette gjenspeiles også i tabellen over sysselsatte etter arbeidssted fra 2008. Leveranser fra teknisk industriproduksjon har tradisjonelt hatt et vært konsentrert til fylker på Vest- og Østlandet. Når det gjelder tekniske industrigreiner viser tabellen at *metallindustrien* og *metallvareindustrien* har positivt utslag for Innlandet. Det samme kan sies om *plastindustrien*. En annen stor leverandørnæring til olje og gassindustrien i Norge er bygg- og anleggsbransjen. Tabellen viser her at Innlandet befinner seg på en gjennomsnittstendens sammenliknet med nasjonalt nivå. *Maskinvareindustrien* er imidlertid en markant næring i Oppland sammenliknet med landsgjennomsnittet. Dette er en industri som i stor grad nyttes i utvikling av petroleumsprosjekter.

Når det gjelder næringsgrupper som sjøtransport og tjenester tilknyttet transport ser vi at Innlandet er sterkt underrepresentert sammenliknet med landsgjennomsnittet. Dette er en næringsgrupper som tradisjonelt har hatt en sterk posisjon i nasjonal olje og gassnæring. I motsetning ser vi at landtransport og rørtransport er svakt overrepresentert i fylkene Hedmark og Oppland. Videre har et omfattende volum av leveransene til utbyggingsprosjekter i Norge de siste årene kommet fra finansiell tjenesteyting, utleie av maskiner og utstyr, FoU-arbeid og annen forretningsmessig tjenesteyting. Tabellen for Innlandet viser at alle disse næringsgruppene er underrepresentert sammenliknet med landsgjennomsnittet.

Oppsummert viser tabellen et fravær av typiske olje- og gassrelaterte næringer i Innlandet. Både de mer spesialiserte leveransene til sektoren som verfts- og den "spisse" leverandørindustrien er i svært liten grad lokalisert i Hedmark og Oppland. Videre er helt sentrale leverandørnæringer lengre ned på leverandørhierarkiet delvis fraværende, relativt svake eller på samme nivå sammenliknet med landsgjennomsnittet: Det gjelder forretningsmessig tjenesteyting, sjøtransport, FoU-næringer, bygg-

og anleggsvirksomhet og landtransport. Den næringsgrupperingen som peker seg ut med overrepresentasjoner og som kan ha relevans for olje og gassnæringens behov, er de tekniske industrigreinene i Innlandet. Metallindustrien, maskinvareindustrien og plastindustrien er eksempler på næringer som står sterkt i Innlandet, og som samtidig er godt representert i de aller fleste utbyggingsprosjekter på norsk sokkel de siste årene.

7. Innlandets posisjon i norsk petroleumsnæring

Over 60 prosent av de totale leveransene til olje- og gassvirksomheten på norsk sokkel kommer fra norsk industri. Denne har sitt tyngdepunkt i Sør-Norge med områdene rundt Stavanger, Bergen, Sunnmøre, Nord-Møre, Kristiansand, Kongsberg og Horten som viktige knutepunkt. Disse territoriene er viktige i norsk olje og gassnæring. Produksjonen har over de siste årene foregått fortrinnsvis i Nordsjøen, i Norskehavet og vi øyner nå en beskjeden oppstart i Barentshavet. Alle disse områdene befinner seg i geografisk forstand relativt langt fra Innlandets bedrifter. Men det er en opplagt forskjell i den geografiske avstanden til produksjonen og den geografiske avstanden til hvor beslutninger som er helt sentrale i næringen tas: Her snakker vi om Oslo-regionen og Stavanger-regionen. Altså berører vi her den geografiske avstandens relative karakter og den kan både spille inn som en negativ faktor for Innlandets industri, men også positivt i den forstand at man har en geografisk nærhet til beslutningsmiljøene. Begrepet om avstand ("proximity") har blitt gjenstand for omfattende faglig debatt innenfor økonomisk geografi (Hudson, 2005; Coe, Kelly og Yeung, 2008). Debatten har kretset rundt i hvilken grad geografisk eller kognitiv nærhet har forrang som forklaringsfaktor for innovasjon og læring i forbindelse med teorier om økonomisk vekst. Jeg skal i denne rapporten la denne diskusjonen ligge.

Denne undersøkelsen hadde som oppgave å identifisere bedrifter i Innlandet som har vært eller er involvert i olje og gassnæringen. Aller først skal jeg posisjonere Innlandet i nasjonal olje og gasssektor med utgangspunkt i tilgjengelig tallmateriale for sysselsetting i leverandørindustrien.

Tabell 1. Sysselsetting i leverandørindustrien, smal definisjon av leverandørindustri. I prosent

Fylke	2003	2007	2007
		+ offshore	- offshore
Rogaland	47,93 %	40,24	38,96
Hordaland	19,38 %	21,14	17,97
Møre og Romsdal	6,57 %	8,80	7,06
Akershus	5,17 %	6,64	8,31
Buskerud	2,90	3,95	4,94
Telemark	2,59	1,51	1,89
Aust-Agder	2,51	1,36	1,60
Vest-Agder	2,21	3,10	3,88
Sør-Trøndelag	1,89	4,03	4,54
Nord-Trøndelag	1,82	1,78	1,91
Oslo	1,78	2,30	2,88
Finnmark	1,51	0,27	0,34
Sogn og Fjordane	1,35	0,76	0,96
Vestfold	1,13	2,00	2,50

Troms	0,48	0,44	0,16
Østfold	0,47	0,69	0,86
Nordland	0,27	0,93	1,16
Oppland	0,04	0,02	0,02
Hedmark	0,00	0,05	0,06

Kilde: Vatne, SNF-rapport 2007 (Regional fordeling av sysselsetting i norsk petroleumsrettet leverandørindustri)

For de to fylkene Oppland og Hedmark er situasjonen enkel å beskrive siden de ligger nederst av landets fylker på andelen sysselsatte i leverandørindustrien. Mens situasjonen fra 2003 fram til 2007 er nedadgående for Oppland sin del, er Hedmark i positiv utvikling, men utviklingen foregår langsomt. Det er heller ikke snakk om et stort volum som får spesielle utslag på andelen sysselsatte. Merk at dette er basert på en smal definisjon av olje- og gassrelaterte leveranse, slik jeg drøftet det i kapittel 2.

Dersom vi går nærmere inn på de to fylkene i detalj og utvider definisjonen av hva som regnes som petroleumsleveranser, avtegner et annet bilde av situasjonen seg. For enkelthets skyld skal jeg bruke de to fylkene Hedmark og Oppland som to forskjellige territorielle enheter, og dermed splitter jeg opp Innlandet for tydeligere å se et geografisk mønster på bedriftene i petroleumssektoren.

Tabell 2. Bedrifter i Hedmark med leveranser til olje og gassindustrien, bred definisjon av olje- og gassindustrien

Bedrift	Gate	Sted
Clayton Scandinavia AS	Stensrudveien 11B	Stange
Demex AS	Falsensgate 12	Hamar
Deprisa Offshore Services DA	Imerslundvegen 45	Ingeberg
GMM Container AS	Storgata 78	Moelv
Norske Backer AS	Industrivegen 19	Kongsvinger
Intelligent controll AS	Storgata 66c	Moelv
Moelven Byggmodul AS		Moelv
Rescon Mapei		Nord-Odal
CHSnor AS	Brugsveien 13	Moelv
Engineering Support as		Brummundal

Tabell 3. Bedrifter i Oppland med leveranser til olje og gassindustrien

Bedrift	Gate	Sted
ARNE-sekretariatet		Etnedal
Arvid Nillson Norge AS	Vinjarmoén	Dokka
Bismo Industrier AS	Industrivegen	Skjåk
Delfikon AS	Ringveien 8b	Gjøvik
Dokka Fasteners AS	Vinjarmoén	Dokka
Global Tool Management AS	Melkefabrikken	Kapp
Hydro Aluminium Profiler AS	Fabrikkveien	Raufoss

Intek Engeneering AS	Sagvoll	Raufoss
Jotun Marine Coatings	Storlinna 24	Brandbu
Kapp aluminium Tretum Offshore AS		Kapp
Kræmer & Giertsen as	Elvevegen 1	Kvam
Li Glass AS	Løkkegata 11	Lillehammer
Renovasjon Nord AS		Dovre
EAB Engeneering		Gjøvik

Variasjonen i datamaterialet medfører at det ikke må trekkes for bastante konklusjoner ut fra tabellen.

8. Bedriftene i Hedmark og Oppland sine leveranser

8.1 Hedmark

<i>BEDRIFT</i>	<i>STED</i>	<i>LEVERANSER</i>
Clayton Scandinavia AS	Stange	Levering av varmetekniske produkter til skips- og offshoreindustrien i alle land, samt for landbasert prosessindustri. Produktene omfatter utstyr som tankoppvarmingsutstyr for offshore oil recovery, transportable dampsentraler, dampgeneratorer, avgass/eksoskjeler, varmtvannskjeler biobrenselkjeler og en rekke andre produkter relatert til maritim og industriell prosessvarme og oppvarming.
Demex AS	Hamar	DEMEX AS is specialized in explosives technology and services. Subsea / topside explosive cutting, demolition services, well severance and special projects. DEMEX AS covers both offshore and inland markets.
Deprisa Offshore Services DA	Ingeberg	Bygging og reparasjon av oljeplattformer og moduler, vedlikehold av innredninger offshore utenlandsk sokkel, avgiftfritt.
GMM Container AS	Moelv	Brakker, Containere, rigger, komprimatorer, presser osv
Norske Backer AS	Kongsvinger	Leverandører av varmeelementer, eksplosjonssikre produkter mot olje og gassmarkedet.
Thune produkter	Hamar	Maskinering, dreing og platearbeid
CHS NOR	Moelv	Løfteutstyr, kraner
Rescon Mapei	Nord-Odal	Sementblandinger, spesialtilsetninger, tilpasning til offshoreindustrien.

8.2 Oppland

<i>BEDRIFT</i>	<i>STED</i>	<i>LEVERANSE</i>
Arvid Nillson Norge AS	Dokka	Festelementer til industrien
Bismo Industrier AS	Skjåk	leverer filtrerings- og separasjonssystemer for væske og gass i olje- og gassmarkedet
Delfikon AS	Gjøvik	Bedriftsrådgivning, Ingeniørtjenester
Dokka Fasteners AS	Dokka	Spesialprodusent av festelementer til krevende oppgaver. Hvis for eksempel en bolt skal brukes i et aggressivt miljø med sterke klimapåvirkninger eller mye salt i luften
Global Tool Management AS	Kapp	Produksjon av maskiner
Hydro Aluminium Profiler	Raufoss	Ekstrudering av aluminiumprofiler. Fra ekstruderte profiler til ferdige produkter, via tilpassede prosesser som anodisering, lakkering, isolering, kapping og maskinering,
Intek Engineering AS	Raufoss	Framstiller og idriftsetter produksjonslinjer og utstyr samt driver vedlikehold og rådgivningstjenester for de fleste typer industri. Konstruksjon, automasjon, montasje, prosjekt. Teknisk montasje osv.
Jotun Marine Coatings	Brandbu	Jotun offers products that effectively prevent corrosion and fouling on any vessel. Coating advisors are at hand to ensure optimum results.
Li Glass AS	Lillehammer	Design, produksjon og montering av glassløsninger.
Moelven Byggmodul AS	Moelv	Generelt byggmoduler til alle slags installasjoner.
Sintef Manufacturing AS Raufoss	Raufoss	SINTEF Raufoss Manufacturing er et teknologiselskap som leverer spisskompetanse innen automatisert produksjon, teknologiledelse, verdikjedestyring og materialteknologi, samt leveranse av laboratorie- og verkstedtjenester.
EAB Engineering	Gjøvik	EAB is your specialist on Subsea tie-in and infrastructure from wellhead to point of export. EAB leverer følgende varer til sektoren: - Equipment for installation and commissioning - Subsea intervention and tie-in tooling - Subsea connection systems - Subsea tie-in structures like PLEM's, TEE's, Riser Bases, Manifolds and UTA's - FEED studies and Subsea engineering in general

Det som er presentert over er bedriftene i regionene og deres involvering med olje og gassnæringen som leverandører til prosjekter. Ingen av bedriftene er hovedleverandører til StatoilHydro, Eni Norge,

Shell eller andre store selskaper. Dette handler om underleveranser eller kanskje riktigst, under-underleveranser eller enda lenger ned i leverandørhierarkiet. Oversikten gir imidlertid et innsyn i bedriftene i regionene og deres grad av forankring mot bransjen. Dette er viktig fordi den tydeligste linken mellom en region og den globale oljesektoren er de varer og tjenester som er levert fra bedrifter til næringen. Det er helt konkret og relativt målbart. Bedriftenes kapasitet utgjør i denne sammenheng en viktig del av en regions kapabilitet: Hva regionen er kapabel til å utføre på egen hånd. De regionale ringvirkningene skapes av de regionale kapabilitetene, som igjen formes av historien. Et viktig poeng i denne sammenheng er at mange av bedriftene i Innlandet er filialbedrifter. Det betyr at det er uklart i hvilken grad disse bedriftene er tydelig forankret i regionen. Det er samtidig uklart hvilken rolle den regionale kapabiliteten har, og hva den egentlig betyr for utviklingen av regionen.

Man kan tenke seg at en bedrifts etablering på et sted vil utvikle og bygge opp ressurser og ferdigheter på stedet som denne bedriften etterspør. Det kan gradvis vokse fram en infrastruktur og en institusjonell struktur som både tilpasses til og er preget av regionens økonomiske struktur. Videre kan det bygges opp et miljø rundt denne bedriften som gjør det fordelaktig å bli på stedet, og også gi grunnlag for etablering av andre relaterte bedrifter. Men dette varer ikke nødvendigvis evig. En regions kapabiliteter kan utdateres eller forringes av markedsmessige og teknologiske faktorer. Det som er bygd opp, kan faktisk også være en hindring som hemmer den videre utvikling. Geografen Maskell (1998) understreker at en industriell arv faktisk kan omdannes til et hinder fordi gårsdagens institusjoner og funksjoner må nedbygges og erstattes av nye for å bli med på nye næringsdynamikker.

Spørsmålet blir om for eksempel Raufossmiljøets satsing på bilproduksjon kan konverteres til petroleumsbransjen? Eller om satsingen i industriparken på samme sted er så spesialisert mot bil at produksjonsutstyr og produksjonskulturen er "locked-in" og dermed gjør en slik dreining i markedsorientering til en krevende prosess. Dette er et eksempel på en mulighet som ligger i løypen for de kompetansetunge bedriftene i Raufoss-klyngen, og som også aktualiseres i forbindelse med de omfattende problemene i det internasjonale bilmarkedet den siste tiden. Dette er et tema som eventuelt må følges opp i et senere prosjekt hvor det ligger flere ressurser til å gå nærmere etter i sømmene hvilke muligheter det ligger for industrien i Innlandet til å omstille seg og utvide sitt markedsområde for å bedre være rustet i den internasjonale konkurransen.

9. Usikkert kunnskapsgrunnlag om leveranser

Det har på bakgrunn av ressurser ikke vært mulig å gå inn på volumet av de enkelte bedriftenes leveranser. Det er derfor ikke forsvarlig ut fra et faglig ståsted å vurdere volumet i leveransene fra Oppland og Hedmark. Det foreligger heller ikke noe datagrunnlag for å si noe om forholdet mellom antall leverandører og antall leveranser fra regionen. Det er ofte slik at leverandører har flere leveranser i et prosjekt som innebærer at det tilsynelatende kan se ut til at det er flere aktører involvert i et utbyggingsprosjekt dersom man bare teller opp antall leveranser.

Likevel tyder mye på at regionen har levert relativt små volum til lite spesialiserte deler av utbyggingsprosjektene. Men det finnes unntak. EAB Engeneering og Intek Enterprise på henholdsvis Gjøvik og Raufoss er to aktører med leveranser innenfor relativt kompetansetunge næringsgreiner. Så har Well Innovation, Norske Backer, Clayton Scandinavia, Noratel, Bismo Industrier og Grobi AS alle vært inne med relativt spesialiserte leveranser til sektoren uten at det er datamessig belegg for å si noe mer om hvor store disse leveransene har vært.

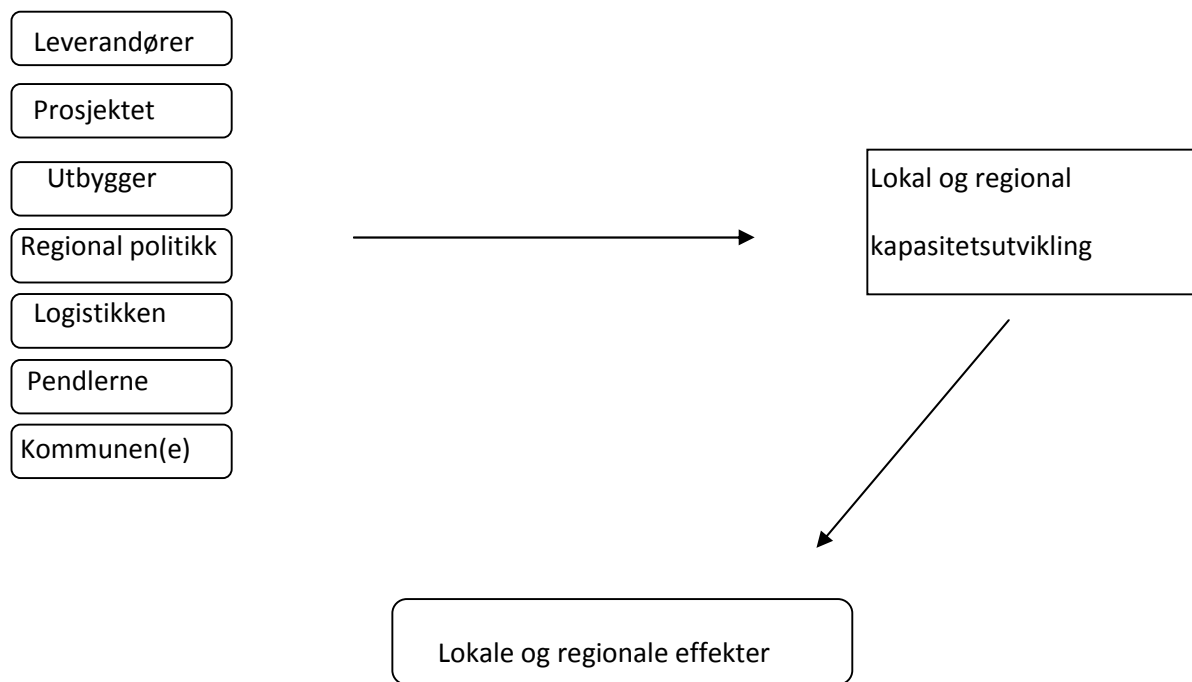
En kryssjekk av disse bedriftene har imidlertid vist at det er et potensial for samarbeid mellom flere av bedriftene som har leveranseoppdrag for større selskaper. Bedriftene befinner seg relativt høyt oppe på den hierarkiske strukturen av leveranser til forskjellige utbyggingsprosjekter, og her kan det derfor oppstå behov for en underskog av underleveranser fra bedrifter som kan serve disses behov. For eksempel bruker FMC Kongsberg-gruppen EAB Engeneering på Gjøvik som underleverandør i sine oppdrag i næringen. Videre har bedriften på Gjøvik signalisert at de ønsker å bygge opp en regional klynge av bedrifter som de ønsker å bruke som verksteder i sine leveranser. EAB Engeneering er primært et engeneeringsselskap og har derfor ikke for noe fabriksjonsarbeid selv. I en slik sammenheng er det muligheter for flere av bedriftene i Innlandet å etablere samarbeid med "regionale lokomotiver" dersom de klarer å utnytte markedspotensialet som ligger i næringen, og svare på de kravene som bedriftene lenger opp i leverandørkjeden stiller.

10. Hva skaper lokale og regionale effekter?

Fra et mer overordnet perspektiv hvor hensynet til regional utvikling generelt skal tas med i betraktning, spiller regionale bedrifters grad av involvering i petroleumsnæringen en betydelig rolle for regionen. En region med mange bedrifter i petroleumsnæringen har en annen dynamikk enn regioner uten bedrifter involvert i næringen. Dette forholdet virker imidlertid ikke bare i den ene retningen. Regionen i seg selv er viktig for i hvilken grad et utbyggingsprosjekt blir forankret på en måte som bidrar til utvikling. Det bringer oss inn på begrepet om regionale kapabiliteter som handler om i hvilken grad regionen har kapasitet og ressurser til å ta i mot og konkurrere i et marked. Men det regionale partnerskapet, næringslivet eller vertskommunen er ikke alene om å kunne utforme effekter av et olje- og gassprosjekt. Andre kapasitetsbyggere i en region er uomtvistelig utbyggere (oljeselskaper), leverandørene (store og små), pendlerne og transportørene. Det er samhandlingen mellom disse aktørene som skaper effektene av et olje- og gassprosjekt.

Et slikt institusjonelt perspektiv på regionale effekter trekker inn et komplekst og sammensatt aktørbilde hvor aktørene har ulike interesser og mål. Fra et oljeselskaps sitt ståsted kan det være konkrete teknologiske behov som bestemmer valg av hovedleverandører i et prosjekt. Dermed blir det opp hovedleverandøren å bestemme i hvor stor grad det vil ta i bruk egne opparbeidede leverandører eller å ta i bruk nye leverandører fra den regionen de befinner seg i. Dette er opplagt gitt at det eksisterer bedrifter i regionen som har kapasitet til å levere. For en regional kompetanseoppbygging kan det derfor være uheldig dersom et prosjekt som etableres har store teknologinnovasjoner i seg. Innovasjoner vil stenge ute bedrifter som ikke har opparbeidet seg relasjoner og avtaler med store selskaper på et tidligere tidspunkt. Derfor kan det i enkelte tilfeller være fordelaktig for en region å få et prosjekt med "etablert" teknologi i sin bakgård siden dette kan åpne for underleveranser eller under-underleveranser fra regionen.

Figur 9.1 (hentet fra Eikeland, Nilsen, Nilssen, Ness og Karlstad, 2009)

En modell lik den presentert over forteller ikke hele sannheten. Regionens historie og kultur spiller opplagt inn i hvilken kapasitetsutvikling som skapes. Et sentralt element i dette er i hvilken grad utviklingsomfanget sprer seg i regionene, samt hvilken hastighet dette skjer i. Ulike utbyggingsløsninger med alternativer som ilandføring av ressurser, bøyelasting av petroleum til havs eller delvis prosessering til havs og deretter en ilandføring, vil på samme måte spille inn på i hvilken grad en region kan bygge opp kapasitet.

Dersom man beveger seg over landegrensene og ser på det internasjonale markedet vil region i Norge sine muligheter i stor grad avhenge av de etablerte nettverkene som er bygget opp med de største og mest utviklingsorienterte leverandørene i sektoren. Internasjonale oljeselskaper har ikke interesse av å støtte opp om regional utvikling i andre regioner. Det er imidlertid ikke utenkelig at olje- og gassprosjekter utenfor Norge med nasjonal deltakelse, vil falle inn under et regime med selskaper som ønsker å beskytte egen og samtidig etablert industri. På den måten vil selv de største og mest erfarne norske leverandørene møte utfordringer i framtiden. Timingen med fusjonen mellom Hydro og Statoil kan illustrere dette poenget. Mye av tenkningen bak fusjonen var å internasjonalisere oljeselskapet på en måte som gjorde selskapet mindre avhengig av norsk sokkel.

11. Viktige muligheter og barrierer for Innlandet som petroleumsregion

Den norske olje og gassektoren gjennomgår nå minst tre parallelle endringsprosesser. Den første handler om at produksjonen i Nordsjøen er på nedgang og at aktiviteten på norsk sokkel er i ferd med å flyttes nordover. For det andre er norske petroleums- og leverandørselskap i økende grad satser internasjonalt (OED 2007). Dessuten ser vi en dreining av andelen produksjon av gass kontra olje. Disse tre faktorene må Innlandsbedriftene forholde seg til på en aktiv måte dersom de skal rette sin virksomhet inn mot denne sektoren.

De data som har kommet fram i denne undersøkelsen understreker at fremtiden for bedrifter i Hedmark og Oppland som skal satse mot olje- og gassmarkedet, er høyst usikker. På den ene siden er det gode markedsutsikter i olje- og gassbransjen, både nasjonalt og internasjonalt. For bedriftene i regionen ligger det derfor et stort potensial for utvikling av produkter som kan omsettes i sektoren. Olje og gass som marked er meget omfattende og springer fra enkle vare og tjenesteleveranser, til svært komplekse systemer med ny teknologi- og innovasjonsgrad. Spennvidden i vare- og tjenesteleveranser til sektoren er derfor omfattende. På den andre siden er inngangen til markedet blitt trangere og trangere etter hvert som olje- og gassektoren i Norge har "modnet". Siden Stortinget vedtok å etablere Statoil som et eget statseid oljeselskap i 1972, har teknologiutviklingen i sektoren vært formidabel. Utvikling av høykompetanse, ekspertise og innovasjoner har bidratt til å etablere olje- og gassektoren til en "playground" for internasjonale teknologiselskap med store ressurser og tilgangen til de beste hodene. Dette har bidratt til en rasjonalisering av sektoren i retning av mindre arbeidsintensive prosesser og over mot teknologistyrte arbeidsmetoder hvor kravene først og fremst ligger til håndtering av teknologi.

Videre har framveksten av sektoren i Norge bidratt til å etablere samarbeidsmønstre og konkurransemønstre som det er vanskelig å bryte for lokale og regionale aktører. Dette er nettverk som både er formelle og uformelle, men som skaper kontinuitet og leveransesikkerhet i en sektor preget av stor internasjonal konkurranse. Etableringen av rammeavtaler og mer eller mindre formaliserte leverandørlister i oljeselskapene, har også bidratt til å skape en kontinuitet i tildelingen av oppdrag, uten at dette har gått på tvers av det internasjonale konkurransereglementet. Disse nettverkene har vokst fram over 20-30 år med samhandling mellom oljeselskap og hovedleverandører, men også mellom hovedleverandører og underleverandører. Kravene til leveransene har blitt mer og mer spesialiserte, og det ofte er relativt få konkurrenter om å få løse spesifikke oppdrag. Den sterke spesialiseringen fører til at terskelen for å komme i inngripen med denne sektoren kan oppleves som høy for nye leverandører uten erfaring fra sektoren.

En viktig tilleggsdimensjon er de strenge kravene til HMS og sertifiseringer som dominerer i olje- og gassektoren. Dette innebærer at bedrifter som skal være leverandører til sektoren er nødt til å ha enkelte sertifikater og dokumentsystemer som dokumenterer at de oppfyller kravene som stilles til HMS. For bedrifter som ikke har historie for å drive med slike prosesser tidligere kan møtet med olje og gassektoren oppleves som "mye papirarbeid" og "store administrative kostnader". For enkelte av bedriftene som er intervjuet i denne undersøkelsen ble det trukket fram at det var ansatt en ekstra person som holdt orden på dokumentasjonskrav, mens andre bedrifter tok i bruk eksisterende ressurser på å løse denne utfordringen. Gjennomgangstonen i bedriftene er at disse kravene opplevdes som en stor utfordring i starten, men at det var et absolutt krav fra industrien og at de derfor gjorde hva de kunne for å oppfylle kravene.

11.1 Usikkerhet om kompetansegrunnlaget i bedriftene

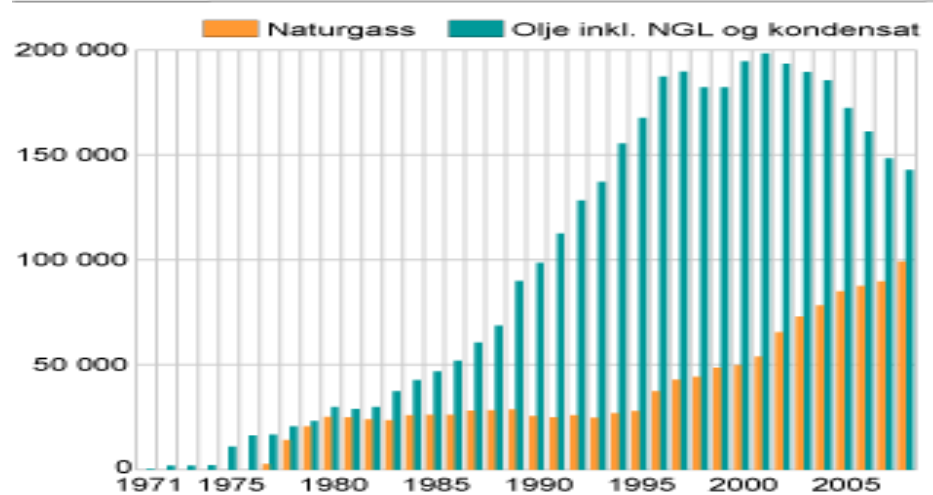
Denne undersøkelsen har ikke gått nærmere inn på hvilken kompetanse bedriftene har som kan være konvertibel til leveranser i nasjonal eller internasjonal olje- og gassmarkeder. Det er av den grunn et behov for å se nærmere på i hvilken grad eksisterende kompetanse og kapasitet i bedriftene i Innlandet kan matche behovene i olje og gassektoren på en måte som øker potensialet for regionen som leverandør til olje- og gassbransjen. Rammene for denne undersøkelsen har imidlertid ikke åpnet opp for et slikt arbeid.

11.2 Usikkerhet i markedet

Fra oljeselskapene og leverandørselskapene ble det for første gang i vår siden 2003 rapportert om en nedgang i produksjon av olje og gass. Dette skyldes delvis vanskeligheter med å få finansiert nye utbyggingsprosjekter, og delvis at det har spredd seg en usikkerhet i markedet som en følge av lav oljepris. En slik utvikling sprer seg raskt i det norske petroleumsrettede næringslivet. Rederiene langs kysten rapporterte også om en betydelig nedgang, men denne tendensen må avveies av det faktum at verftsmiljøene på for eksempel NordVestlandet har over lang tid hatt unormal høy aktivitet og vekst. Dersom en slik tendens fortsetter vil antallet prosjekter bli redusert på norsk sokkel framover, såkalte "marginale" prosjekter vil settes på vent og det vil samlet sett bli færre prosjekter å levere varer og tjenester til for næringslivet i randsonen. Dette vil spisse konkurransen mellom de eksisterende leverandørene ytterligere og bidra til at prisen presses ned. Dermed kan inngangen for nye leverandører i næringen bli ekstra krevende. Det må samtidig understrekes den usikkerheten som ligger i markedet som en følge av store omveltninger i den globale økonomien det siste året.

Men dersom vi retter oppmerksomheten mot norsk sokkel isolert sett, hvilket bilde vokser da fram? Dersom vi sammenholder de trendene som vi har utmeislet fra siste år med den samlede produksjonen på norsk sokkel, ser vi at produksjonen har falt fra en topp i 2001-2002 til 2008:

Samlet produksjon av olje og naturgass. 1971-2008. 1 000 Sm³ o.e.

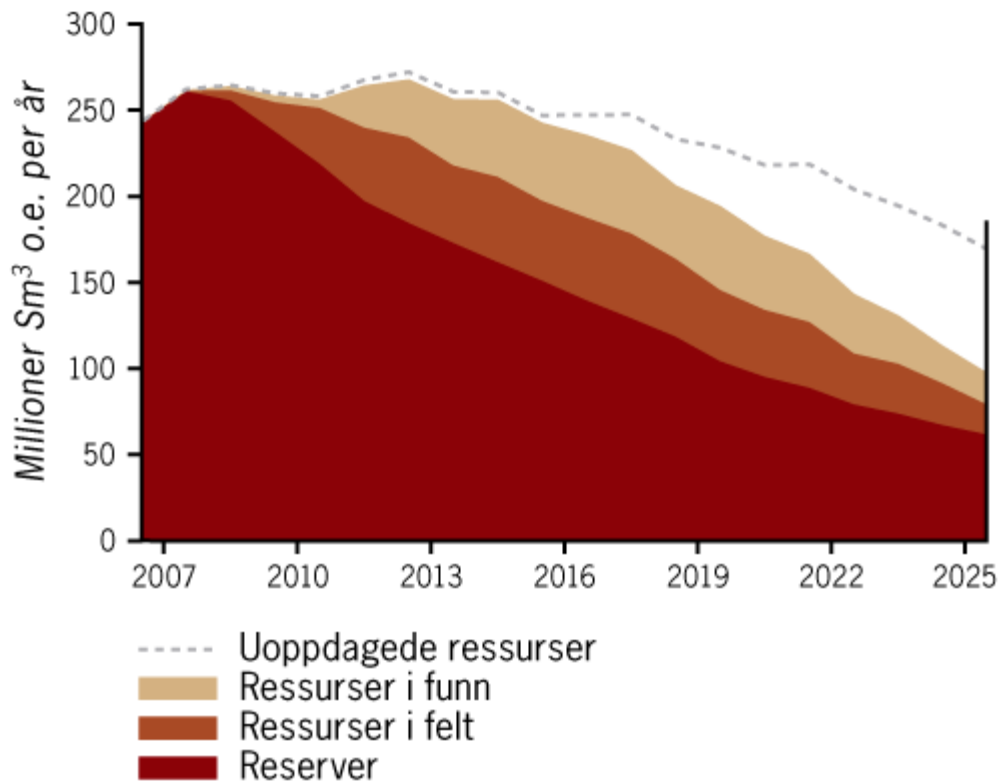

Kilde: www.ssb.no/olje_gass

Figuren illustrerer samtidig at antall produserte standardkubikkmeter gass har økt, mens oljeproduksjonen har falt betydelig. Produksjonen av naturgass har hatt en markant økning de siste 10 årene. Selv om hovedtrenden er et fall siden starten av 2000-tallet, viser overgangen fra 2007-2008 at den totale petroleumsproduksjonen har økt i Norge på grunn av naturgassen sin sterke posisjon.

I perioden 2007-2011 venter Oljedirektoratet at nær 1,3 milliarder Sm³ o.e. olje og gass produseres og selges. Dette er om lag det samme som de fem foregående årene. Prognosen bygger på at 80 felt vil bidra til produksjonen. Kun ett felt er planlagt nedstengt i denne perioden.

De langsiktige utviklingsbanene i Norge er presentert på følgende måte.

Kilde: www.ssb.no/olje_gass

Oljedirektoratet anslår at det fram til 2026 produseres 1,8 milliarder Sm³ olje. Dette er 35 prosent mindre enn i forrige 20-årsperiode. Oljeproduksjonen nådde toppen i 2000. Da var gjennomsnittlig produksjonsrate 3,1 millioner fat per dag. Om lag 60 prosent av produksjonen fram til 2026 kommer fra det som i dag er klassifisert som reserver. Resten av oljeproduksjonen kommer fra tiltak for økt utvinning på felt i produksjon, utbygging av påviste funn og fra uoppdagede ressurser. Gassalget fra kontinentalsokkelen forventes å øke betydelig slik at produksjonen de neste 20 årene vil være vesentlig høyere enn de foregående 20 årene.

12. Oppsummering

I denne rapporten har jeg gitt et overblikk over dagens situasjon for de bedriftene i Innlandet som har hatt leveranser til olje og gassnæringen, og som har vært offentlig tilgjengelig. Dette har vært sett i lys av krav i næringen, markedsutsikter og spesielle utfordringer for bedrifter uten erfaring fra sektoren. Jeg har i tillegg trukket opp et historisk riss for å gi et bilde av næringens organisering og utvikling fram til i dag, og som dermed danner bakteppe for de pågående relasjoner og nettverk i næringen.

Det er liten grunn til å tro at det territorielle kartet i norsk petroleumsnæring vil endre seg dramatisk de neste årene. Vestlandet som helhet vil stabilisere og antakelig også styrke sin posisjon i framtiden basert på at det er i disse områdene de største kompetansemiljøene finnes. Petroleumsvirksomheten flyttes samtidig sakte nordover. Vi kan imidlertid ut fra tilgjengelig tallmateriale ane en stigning i aktivitet og leverandørbedrifter i Trøndelag og på Nord-Møre, men dette er allerede regioner som i dag har en trygg befestet posisjon i sektoren. For Nord-Norge sin del vil antakelig aktiviteten øke de påfølgende årene, og prosjektenes forflytting nordover vil bli ledsaget av selskapene og de største leverandørenes nettverk, relasjoner og underleverandører. På den måten kan håndtering av prosjekter over geografisk avstand være en utfordring for nye bedrifter i næringen.

Det er god grunn til å tro at lange geografiske avstander til kyst og utbyggingsprosjektene, samt et spredt næringsliv hvor de "tunge" bedriftene har vært spesialisert mot bil- og treindustrien, har vært de viktigste årsakene til fraværet av involvering i næringen i et historisk perspektiv. For Innlandet sin del må konklusjonen være relativ enkel: Markedet ligger der. Kjøperne av petroleumsprodukter er globale, verden trenger med energi og vi vil fortsette å etterspørre denne varen i lang tid framover. Det gjelder å bygge opp regional kapasitet til å møte denne etterspørselen på en måte som utvikler regionen i en positiv retning. Utfordringene er imidlertid mange. Høye teknologiterskler for involvering i næringen er en konkret utfordring. Næringens etablerte leverandørnettverk er en annen utfordring. De sterke kompetansekravene til nye aktører i denne næringen er en tredje utfordring. Sist, men ikke minst, den geografiske avstanden til prosjekter er betydelig. Samtidig behøver ikke den geografiske avstanden å være en hindring for bedriftene i Innlandet. Innovasjon henger ikke nødvendigvis sammen med geografisk opphopning og klyngedannelser, men andre typer nærhet kan spille en viktigere rolle: For eksempel har det vært mulig å identifisere kognitiv og organisatorisk nærhet i studier av innovasjon som har vist seg å ha mer betydning enn geografisk nærhet i seg selv (Fitjar og Rodriguez-Pose, 2009). Geografisk nærhet til prosjekter er ikke en forutsetning som må være på plass for at Innlandet skal bli en voksende aktør i petroleumsnæringen. Fravær av geografisk nærhet må likevel kompenseres. Å identifisere hva er utfordringen for bedriftene i Innlandet. Samtidig kan de ikke gjøre dette alene.

12.1 Veien videre for Innlandet

Ett konkret utviklingsprosjekt er etablert i 2009 i samarbeid mellom aktører i regionene Hedmark og Oppland som er spisset mot olje og gass. Det er etablert en samarbeidskonstellasjon mellom sentrale utviklingsaktører i Innlandet for å se nærmere på mulighetene for bedrifter i Innlandet i petroleumsindustrien. NHO Innlandet, TotAl-gruppen, EAB Engeneering og andre utvalgte bedrifter har som nevnt i samarbeid fremmet en søknad om nettverksmidler til Innovasjon Norge for å finansiere et utviklingsprosjekt for bedriftene i Innlandet. Det omsøkte prosjektet innebærer både forstudie og forprosjekt og tar sikte på å etablere et hovedprosjekt. Den overordnede målsettingen for denne gruppen av samarbeidsaktører er å undersøke muligheter for økte leveranser til norsk og internasjonal olje- og gassindustri fra bedrifter i Innlandet innenfor *mekanisk produksjon, engeneering og tilgrensende tjenester*. Dette sammenfaller med den konsentrasjonen av spesialiserte industrigreiner som viste i rapporten. I forprosjektet skal tre hovedaktiviteter utføres. Den første er å framskaffe en status for bedriftene i Innlandet. Den andre er kontakt og diskusjon med aktuelle deltakende bedrifter, mens den tredje aktiviteten er utarbeidelse av forslag til hovedprosjekt med en forretningsplan. De konkrete delaktivitetene handler mye om å skissere deltakerbedriftenes kompetanse og markedsposisjoner, strategier og ambisjoner, markedsanalyser og leverandørkjeder, avdekke barrierer og krav i markedet og konkretisering av samarbeidsområder. I august 2009 ble søknad om forstudie og forprosjekt innvilget av Innovasjon Norge.

Litteratur

- Amin, A. (2004) "Regions unbound: towards a new politics of place", *Geografiska annaler : series B : human geography.*, 86 (1). pp. 33-44.
- Arbo,P, Eikeland, S og A. Hervik (2007): Regionale ringvirkninger av olje og gassnæringen. En oppsummering av foreløpige kartlegginger.
- Castells, M (1996) *The rise of the network society*. Blackwell. Oxford
- Coe, N, Kelly ,P og H. Yeung, (2008) *Economic geography. A contemporary introduction*. Blackwell Publishing
- Dicken, P (2008) *Global shift. Mapping the changing countours of the global economy*. Sage Publications.
- Egeland, K (1984) *Myndighetenes møte med oljevirkksomheten: Lokalpolitikk og oljeetablering i Stavanger-området*. Oslo: Universitetsforlaget
- Engen,O (2002) "Rhetoric or realities? The NORSOK-programme and Technical and Organizational change in the Norwegian Petroleum Industrial Complex", Department for Sociology, RF. Avhandling for graden Dr.polit. Universitetet i Bergen.
- Eikeland,S, Nilsen, T, Nilssen,I, Karlstad, S, Ness,C (2009) Dette er Snøhvit. Sluttrapport fra følgeforskningen av Snøhvitutbyggingen 2002-2008.
- Helle, E (1984) *Norges olje – de første 20 årene*. Tiden. Oslo
- Hernes, G (1978) "Mot en institusjonell økonomi", i Hernes, Berrefjord og Heum (1978): *Forhandlingsøkonomi og blandingsadministrasjon*. En publikasjon fra Maktutredningen. Universitetsforlaget
- Hersoug, B (1982) "Mange er kallet, men få er utvalgt: om fiskere i oljeberedskap". Dokumentet er del av serien "Skriftserie fra institutt for fiskerifag", Universitetet i Tromsø
- Hognset, H (2003): *Naturgass – et grunnlag for ny industri? Ormen Lange-utbyggingen: EN studie i manipulert saksutredning og feilinformasjon til myndighetene*. Oslo. Damm
- Hudson, R (2005) *Economic Geographies: Circuits, Flows and Spaces*
- Invanor (2006): "Norsk olje og gass bedriftsregister". Innovasjon Norge.
- Johannesen, F, Rønning, A og P, Sandvik (2005) *Nasjonal kontroll og industriell fornyelse. Hydro 1945-1977*. Oslo. Pax Forlag.
- Karlsen, J (1990) *Pegasus og sigarkassen: Myter og symbolsk ledelse i oljevirkksomheten. Rådet for samfunnsvitenskaplig forskning*. NAVF. Oslo: Universitetsforlaget.
- Karnøe, P og R, Garud (2001) *Path Dependence and Creation*. Lawrence Erlbaum
- Kindingstad, T og F, Hagemann (2002) *Norges oljehistorie*. Stavanger. Wigestrånd.

Leknes, E (1999) "Målstyring, regelfølgning og forhandling. Beslutningsteoretiske perspektivet på den offentlige behandlingen av fiskeri-, miljø og lokaliseringsinteresser ved petroleumsutbygginger i perioden 1985-1997". Dr.Ing.avhandling. Institutt for by- og regionplanlegging. NTNU Trondheim.

Lie, E (2005) *Oljerikdommer og internasjonal ekspansjon Hydro 1997-2005*. Tredje bind av Hydros historie 1905-2005. Oslo. Pax forlag.

Lind og Mackay (1978) *Norwegian oil Policies*. London. Hurst.

Lægneid, P (1988) *Oljebyråkratiet: Om statsadministrasjonen i en oljealder*. Oslo: TANO

Nelson, R. og Winter, S. (1982). *An evolutionary theory of economic change*. Cambridge, Mass.: Belknap Press of Harvard University Press.

Norsk sokkel konkurranseposisjon (Norsok) (1995) "Samarbeid mellom operatør og leverandør", Delrapport nr. 3 Oslo. Nærings- og energidepartementet.

Olsen, O og J, Reiersen, (1991) *Svart gull på alles fat? Oljevirkosomhetens regionale fordeling*. Oslo, Kommuneforlaget

Olsen, J (1989) *Petroleum og politikk*. Oslo: TANO

Reich, R (1991) *The work of nations. Preparing ourselves for 21st century Capitalism*. New York: Vintage Books.

Rommetvedt, H (1991) "Regionalpolitikk i olje", s 81-113 i Olsen, O og Reiersen, J (1991) *Svart gull på alles fat?, Oljevirkosomhetens regionale fordeling*. Oslo, Kommuneforlaget

Seierstad, S (1985) *Kystsamfunn på kår. Nord-Norge som oljeprovins*. Tromsø, Oslo, Bergen, Stavanger. Universitetsforlaget

Vatne, E (2003) Regionale og distriktpolitiske virkninger av statlig petroleumspolitik. SNF-prosjekt nr 4695. Bergen. Senter for samfunn og næringslivsforskning

Vatne, E (2007) Regional fordeling av sysselsetting i norsk petroleumrelatert leverandørindustri. Arbeidsnotat 22/07. Senter for samfunn og næringslivsforskning.

Scenariorapporter

Barlindhaug, J m.fl (2005) *Perspektivanalyse for Barentshavet*

Bay Larsen, I (2005) *Fossile og fornybare ressurser i nord – en komparativ studie*. Nordlandsforskning, arbeidsnotat 1012/05

Barlindhaug, J og H, Grimstad (2006) *Drøftinger av samfunnsutvikling og ringvirkning av videre petroleumsutvikling i Nord-Norge*.

Econ (2006) *2025 Ringer i vannet*. Econ-rapport til NHO-årskonferanse i 2006.

Hernes, Hippe, Bråthen og Svaland (2007) *Varsel om vekst? Framtidsbilder om olje og gassvirksomhet i Nord-Norge*, Fafo-rapport, 2007:36

Innlandets posisjon og rolle i norsk petroleumsvirksomhet

I rapporten gis en oversikt over bedrifter i Hedmark og Oppland som har vært leverandører i petroleumssektoren. Datagrunnlaget for undersøkelsen er hentet fra foreliggende studier samt opplysninger fra lokale og regionale ressurspersoner. Hovedfunnet er at relativt få bedrifter i de to fylkene har hatt en dominerende markedsandel rettet mot olje- og gassektoren.

Rapporten drøfter videre viktige betingelser for involvering med sektoren for bedrifter som ikke har vært leverandører tidligere. Deretter diskuteres utsiktene for økte leveranser for bedrifter fra Hedmark og Oppland gjennom et nettverksbasert samarbeid hvor bedrifter i fellesskap arbeider for å øke sine markedsandeler i sektoren.

ØF-Rap.nr.: 13/2009

ISBN nr.: 978-82-7356-657-7